Hymnologiske Meddelelser

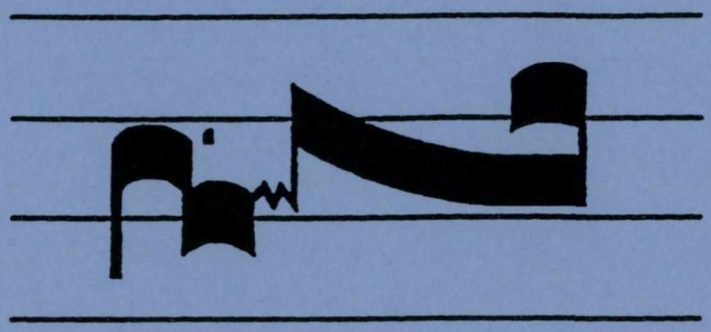

udgivet af Salmehistorisk Selskab og
Nordisk Institut for Hymnologi

27. årg. juni 1998 nr. 2

Hymnologiske Meddelelser

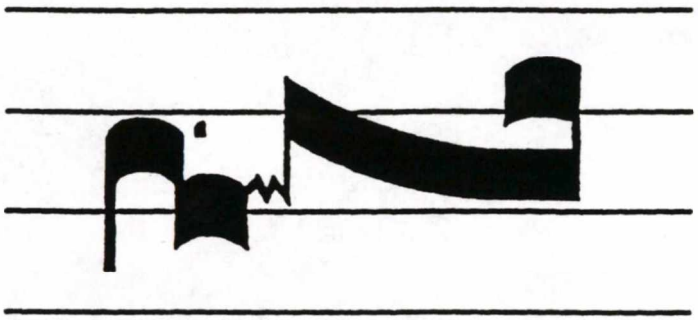

udgivet af Salmehistorisk Selskab og
Nordisk Institut for Hymnologi

27. årg. juni 1998 nr. 2

HYMNOLOGISKE MEDDELELSER

Tidsskrift om salmer
udgivet af Salmehistorisk Selskab
og
Nordisk Institut for Hymnologi
27. årgang 1998 nr. 2

Indhold

Tekster og melodier
v/ Johannes Johansen og Henning Wellejus s. 58

Artikler

Johannes Johansen: Lidt om at digte salmer.... s. 67

Bendt Gammeltoft-Hansen: Har vi brug for nålestribet salmesang s. 75

Jørgen Ernst Hansen: Tanker i anledning af den fjerde udgave af Musik og Kirke af Thomas Laub s. 81

Esko Ryökäs: Kristologi i stället för pneumatologi s. 95

Benedikte Brisson: Gellerup Kirkesangbog '96 s. 104

Anmeldelser
Lundes sang- og salmeleksikon (Sigvald Tveit) s. 107

Rettelser s. 108

Forfatternes adresser s. 108

ISSN 0106 - 4940

Du gav os selv dit ord derpå. Henning Wellejus

Du gav os selv dit ord der-på, at vi hos dig må höre lijem-me. En mor kan glemme sine små, men du kan aldrig os for-glem-me. Dit ord lód förste gang i då-ben, og siden da var himlen åben. Vi smagte det om-hring dit bord. Sik verden under, stod dit ord.

Johannes Johansen.

Tekst: Johannes Johansen
Melodi: Henning Wellejus

DU GAV OS SELV DIT ORD DERPÅ

Du gav os selv dit ord derpå,
at vi hos dig må høre hjemme.
En mor kan glemme sine små,
men du kan aldrig os forglemme.
Dit ord lød første gang i dåben,
og siden da var himlen åben.
Vi smagte det omkring dit bord:
Gik verden under, stod dit ord.

En nåde er det, vi forgår
med alt hvad vi har gjort forbandet,
thi vor synder skrevet står
med dine fingre ud i sandet,
mens vore navne, de er blevet
som stjernetegn i himlen skrevet.
Og ny blir himmel, ny blir jord,
nyskabt alene på dit ord.

Har vi al arv og ære tabt,
er intet håb for os tilbage,
du, som af intet alt har skabt,
du tar imod os alle dage.
Når alle døre for os stænges,
du hjerteligt imod os længes.
Hvor du er, dér er dine små.
Du gav os selv dit ord derpå.

Fra Johannes Johansen: "Den grønne søndag" 1977

Herrens navn vil vi forkynde. Henning Wellejus

Herrens navn vil vi for- kynde over alt, hvor Herren vil. Med det navn vil vi begynde, blive ved, til vi går til. Himl over alt og alle skal som regn på jor- den falde.

Johannes Johansen.

Tekst: Johannes Johansen
Melodi: Henning Wellejus

HERRENS NAVN VIL VI FORKYNDE

Herrens navn vil vi forkynde
overalt, hvor Herren vil.
Med det navn vil vi begynde,
blive ved, til vi går til.
Navnet over alt og alle
skal som regn på jorden falde.

Forårsgrønt blir hele landet,
det, som før var vissentørt.
Frugtbart blir selv ørkensandet,
når det Herrens navn har hørt.
Og i dåben blir de spæde
Herrens allerstørste glæde.

Herrens navn vil vi forkynde,
ikke det, vi selv står ved,
egne fabler gjort med ynde,
spundet med kunstfærdighed,
det, som vi står ved, må glippe,
Herrens navn står som en klippe.

Herrens navn skal ene være
den forsagtes frie mod.
Herrens navn er al vor ære,
vi er grene, det er rod.
Himlen lytter, stjerner nynner,
når vi Herrens navn forkynder.

Fra Johannes Johansen: "Den grønne søndag" 1977

„Af jordn er du kommet."

Henning Wellejus.

Af jordn er du kom-met, her var din tid, dit sted, dn bar dig blomst og tid-sel, dn bar din kval og fred.

Johannes Johansen.

2. Til jordn skal du blive,
med dn skal du forgå,
udødelig er ingen,
du her på jordn så.

3. Af jordn skal du opstå
igen af kød og blod,
alene af Guds nåde
fordi Guds søn opstod.

Tekst: Johannes Johansen
Melodi: Henning Wellejus

AF JORDEN ER DU KOMMET

Af jorden er du kommet,
her var din tid, dit sted,
den bar dig blomst og tidsel,
den bar din kval og fred.

Til jorden skal du blive,
med den skal du forgå,
udødelig er ingen,
du her på jorden så.

Af jorden skal du opstå
igen af kød og blod,
alene af Guds nåde,
fordi Guds søn opstod.

Fra Johannes Johansen: "Den grønne søndag" 1977

Hvem er dog Han?

Henning Wellejus

Hvem er dog Han, som gør stor-mene stil-le? Han er al skabningens vældige

Sud. Hvem er dog Han, som for troe-enden lil-le glat-terden tårn-höje bøl-geton

ud? Han er Suds søn, hö-rer din bøn, Han gi'r dig svar-ret: Vid

ske, som du vil-le.

Johannes Johansen.

Tekst: Johannes Johansen
Melodi: Henning Wellejus

HVEM ER DOG HAN?

Hvem er dog Han, som gør stormene stille?
Han er al skabningens vældige Gud.
Hvem er dog Han, som for troen den lille
glatter den tårnhøje bølgetop ud?
Han er Guds søn,
hører din bøn,
Han gi'r dig svaret: Det ske, som du ville!

Hvem er dog Han, som går ynkeligt under
ude ved yderste revle i nat?
stormen er stærk, og mod dybet Han stunder,
hvorfor har Gud Ham i døden forladt?
Er Han Guds søn?
Hører Gud bøn?
Lukker Gud øjnene tæt i og blunder?

Hvem er dog Han, som må venneløs lide?
skriget på Gud vejres hen uden svar,
røvere omgi'r Ham side ved side,
en af dem bjerger Han hjem til sin Far.
Han er din bror,
gi'r dig sit ord,
når du alene med døden må stride.

Hvem er dog Han, som til gilde sig bænker
mellem de usle og sætter dem først?
brusende vin Han i spandevis skænker,
selv må i døden Han skrige af tørst.
Han er din bror,
hører dit ord,
gætter din trang, før du føler og tænker.

Hvem er dog Han, som med omhu vil bjerge
alle de svage, men ikke sig selv,
som uden værn lader fjenderne hærge
og dog for evigt gør alle ting vel?
Han er Guds søn,
hører din bøn,
venneløs er Han dit eneste værge.

Fra Johannes Johansen: "Den grønne søndag" 1977

JOHANNES JOHANSEN

Lidt om at digte salmer....

På mine gamle dage, dvs. når et menneske går over til at skulle beskæftige sig selv, har jeg taget mig for at genlæse nogle af de bøger, som jeg kan huske var vanskelige at læse. Sådan med Göran Tunströms "Juleoratoriet". Måske fordi jeg har det vanskeligt med musikken som sådan!

Så sker det, man støder på en passage, der i høj grad beskæftiger sig med det emne, som "Hymnologisk" har bedt mig skrive om: "Da skete det pludseligt, at der lige gennem min krop gik en Varme, der var Nærvær overalt. I løvet, i kornet. Jeg var gennemsigtig som Musik. Jeg var en Adagio. Jeg var en af noderne, en nødvendig del af det stykke, der blev spillet, og når græsset og træerne bøjede sig, vidste jeg, at der var *nogen*, der fór med lette fingre over alt levende, som over et klaviatur. *Jeg blev spillet*".

Hvem er "nogen"? Gud?

Hvad sagde ikke den stoltserende Holger Drachmann om sin rolle som digter: "Jeg er kun et Instrument, Mest'ren paa mig spiller". Ydmygt (det heddder jo "kun"), og alligevel stolt over at lade sig bruge af "den høje Mester". NB. når ydmygheden ikke udarter til en krybende attitude, når stoltheden ikke udarter til fad selvtilfredshed. Ydmygheden og stoltheden holder hinanden i ave, så kunstneren, hvad enten det nu er digteren eller musikeren, forholder sig *oprigtigt* til det ovenfra eller udefra, det, Tunström kalder "nogen".

Samme antydninger findes mere eller mindre tydeligt hos en Karen Blixen. Og Grundtvig kaldte sig selv *skjald*, og dermed udnævnte han sig selv til medarbejder i Skaberens eget værksted. Jamen, poesi betyder jo ordret *skabelse*!

Ja, og mens vi er ved de store! Kingo følte sig også som et levende instrument i Mesterens hånd. Instrumentet skulle på en eller anden måde stemmes, så tonen blev ren og klar:

Stem da op mit svage hjerte,
stem min tunge, sjæl og ånd,
at jeg synger om din smerte,
<u>stem mig med din egen hånd</u>.
(DDS nr. 154)

Lad mig gøre den sag færdig, så langt jeg kan se i denne sære sammenhæng.

Tilfældigt kom jeg i Jyllands-Posten til at læse et interview med den russiske digter Joseph Brodsky. Han sagde noget besynderligt, som jeg citerer efter hukommelsen: Det forholder sig *ikke* sådan, at sproget er menneskets værktøj. Det er en banalitet. Nej, det er i virkeligheden omvendt: Det er mennesket som sådant, der er sprogets værktøj; sproget er det overordnede.

Hvad sagde ikke Johannes-evangelisten: " Ordet var hos Gud. Ordet var Gud" ...

Nu er jeg jo ikke litteratur-forsker og kan ikke redegøre præcist for forskellen mellem salmen og digtet. Nåja, salmens objekt er selvfølgelig Gud. Men et digt kan jo også handle om Gud, udtalt eller uudtalt. Personligt har jeg altid opfattet et godt digt som en slags åbenbaring, en afsløring af en meget væsentlig, men hidtil overset dimension af tilværelsen.

Jeg ved ikke, hvad *inspiration* er. Den er blot ikke noget, man kan tage selv. Den er ikke bare lyst, oplagthed. Måske endda det modsatte. Jeg mener at huske, at Benny Andersen har sagt det på sin barokke facon: "Hurra, nu kommer depressionen - nu kan jeg skrive!" Hvis ikke inspirationen - det ustyrlige og lunefulde væsen - indfinder sig, må man jo nøjes med husfliden, håndværket. Skønt "nøjes med"??? Jeg husker, at jeg stejlede, da jeg hørte, at Poul Borum havde etableret en "digterskole". Ingen jordisk magt gør en til "en god digter", hvad det så er. Nu stejler jeg ikke mer. Jeg har haft den gode lykke at kende en virkelig god digter, som var *oprigtigheden selv* overfor sit "fag". Ikke uden stolthed, ikke uden ydmyghed. Tom Kristensen sagde engang til mig (citeret efter hukommelsen): Du, der kan lave et halvgodt digt, du kan også nyde et helgodt, et af mine!!! Jeg tror, at han mente, at jeg kendte til "den jordiske side", sliddet og maset. Nå ja, også glæden, når man syntes, at noget var lykkedes for en.

Var det mon et ironisk udslag af oprigtighed, det svar han gav, da jeg spurgte ham, hvad han mente om "det moderne digt", der absolut skulle være uden rim og rytme: Når mit hoved støder mod et sådant digt, så giver det en hul lyd; det er ikke lykkedes mig at lokalisere, hvor lyden kommer fra (!) Selv har jeg den opfattelse, at al vers er med rim og rytme, dels fordi et vers er gjort til at synge og danse efter, dels fordi rim og rytme pålægger én en vis nødvendig selvdisciplin, en disciplin, som oprigtigt mangler, når digteren vover sig ud i "et moderne digt".

Det lader sig vel ikke gøre at definere, hvad *oprigtighed* egentlig er. Og dog. Thorkild Bjørnvig, den nys fejrede, skriver et sted: "Oprigtighed er ikke misantropens sigen sandhed i tide og utide, men jeg tror, den er en surdej i en persons substans og en digters frembringelser..... Oprigtighedens udsagn er nemlig aldrig det kedelige og trivielle, det givne og velbekendte - det er tværtimod det uventede, uforudsete, chokerende og kostelige, det, som stemmer til pludselig alvor eller befriende latter, det, som får det til at gibbe i en: det var da pokkers - og derefter sige til sig selv: ja, selvfølgelig, sådan er det! Sådan forstået kan en løgnhals udmærket være oprigtig - og en sandhedsapostel komplet uoprigtig. Ligervis når William Blake siger:

"A truth that's told with bad intent
Beats all the lies you can invent."

Det er derfor jeg kan påstå, at et godt digt er en slags uventet åbenbaring.

Digtet og salmen er selvfølgelig i høj grad beslægtet. En præst sagde engang til mig - det var Povl Bendix Knudsen: Der er for få gåder i nutidig salmedigtning. Jeg studsede, men gav ham ved eftertanke ret. Måske er det vor reaktion på de mange gåder, der findes i Grundtvigs måde at gøre salmer på. Vil vi nutidige salmemagere

gøre Gud forståelig, måske endda acceptabel for nutidsmennesker? Det er her, oprigtigheden glider ud. Vi mærker det i sproget. I salmen søger man at gribe efter det ugribelige. Sproget så at sige overanstrenger sig, går ud over sine hverdagsgrænser. Det er Willy-August Linnemann, der siger: Forstå Gud, nej, så ville han jo bare være en eller anden vigtigpås i civilforvaltningen.

Vi nærmer os spørgsmålet: Hvad er egentlig en salme? Jeg husker, at en har sagt: En salme er en prædiken på vers. Intet er mere forkert. Den er mere end forkyndelse og bekendelse. Længst tilbage mindes jeg at have hørt en julepræditen på vers. Det var ingen opbyggelig oplevelse! Nej, en salme er et slags ekko af evangeliet, som jeg har hørt en sige. Nærmere betegnet: Den er jordens svar på himlens udfordring. Snart en lovsang. Snart en bøn. Lovsang, når takken for livet er ved at sprænge en. Bøn, når man er stedt i vånde og ikke selv ved udvej. Sommetider er den lovsang og bøn i eet..

Er det ikke det, vi hører i den allerførste kristne salme, den, der spontant lød, da Vorherre rider i Jerusalem på det berømte æsel? Da forvandles en tilfældigt sammenbragt hob til menighed, til een mund, eet hjerte, der hilser æselrytteren. Da opstår salmen: "Hosanna Davids Søn! Velsignet være han, der kommer, i Herrens navn! Hosanna i det højeste". Hosanna er jo et ikke "Hurra, her går det godt", men et nødsskrig: "Ak, Herre, hjælp dog"! Altså lovsang og bøn i eet. Her opstår en evig-gyldig og nutidig salme, aldrig til at slide op, trods alle gentagelser. Salmen udtrykker den dybeste afhængighed af Gud.

Selvfølgelig er der også forkyndelse og bekendelse i en kristensalme, men det er afledt af bønnnen og lovsangen, og dermed noget sekundært.

En salme opstår, når et stykke dyb teologi - hvad det så er - forener sig med et stykke høj poesi - hvad det så er, og går op i en højere enhed på ubegribelig vis.

Jeg er jo ikke nytestamentlig forsker, men jeg ser, at forskellige folk af faget vil fratage Paulus æren for at være den første kristne salmedigter, og så vover man sig ud i forskellige mere eller mindre dokumenterede gætterier om de salmers egentlige kilder, som findes mange steder i Pauli breve.

Men jeg tror nu, at de er hjemmelavede, gjort af Paulus himself - af den ganske uvidenskabelige grund, at jeg mærker Paulus som en stor sprogmester.

Mit klassiske exempel er fra Filipperbrevets andet kapitel: "*Derfor* har Gud også højt ophøjet ham og skænket ham det navn, som er over alle navne, for at i Jesu navn hvert knæ skal bøje sig, deres i himmelen og på jorden og under jorden, og hver tunge skal bekende, at Jesus Kristus er herre, til Gud Faders ære"(vers 9-11). Den salme, tror jeg, har man sunget i Filippermenigheden første gang. Pauli DERFOR svarer til et HVORFOR: fordi Kristus steg så dybt ned i menneskelig elendighed og svig, at han til sidst døde af det. Derfor påstår vi i den kristne menighed, at Gud er dér, hvor han ifølge almen tanke og fornuft overhovedet ikke kan være: Gud er i gudsforladtheden, Gud er i helvede. Derfor hedder det oprindeligt: "*nedfaren til helvede*". Det er nok det dybeste sted i vor kristne tro, det, der skiller kristentro fra al mulig anden

form for religion under disse stjerner. Gud åbenbarer sig klarest under den modsatte synsvinkel, i det dybeste mørke, på korset!

Det er, kort fortalt, Pauli budskab i salmen til menigheden i Filippi - og til os. Luther uddybede senere tanken i "theologia crucis". Hos Paulus er underet sket: et stykke dyb teologi har forenet sig med et stykke høj poesi i en eviggyldig salme.

Sommetider får jeg den frygteligt eensidige idé, at salmen som sådan er selve livsnerven i kirkens existens fra først til sidst. Tænk blot på, hvor meget salmen fylder - kvantitativt og kvalitativt - i en dansk gudstjeneste!

Anledningen i Mattæus-evangeliet er Kristi komme til sin menighed. Det er det helt fundamentalt så at sige for enhver kristen-salme. Så er der den senere og ydre, der kommer fra menigheden. For mit lille vedkommende er der ofte tale om denne ydre anledning. Der ligger her på mit bord en opfordring til at skrive en salme, fordi en jysk kirke, som jeg iøvrigt ikke kender, fylder 100 år. Jeg ved jo ikke, om jeg kan, inspireret af det tilsendte materiale. Men lysten er der. Det er udelt godt, at nogen gider bruge en, især når man er "afdanket".

K. L. Aastrup var en beskeden mand, altfor beskeden nok. Det var jo ham, der så at sige alene begyndte at skrive salmer i dette århundrede, og dermed åbnede han porten for den overflod, der nu vælter ind over den arme menighed. Han kaldte sig ikke salmedigter, men -skriver. Var det mon, fordi folk på parnasset (jeg tror, det var Rifbjerg) hånede hans salmeforsøg som epigonerier, mens andre sagde "dogmatik på vers", fordi den rette lutherske tro lå Aastrup på sinde? Nu var Aastrup en stædig vestjyde, så han blev ved, fordi han ikke kunne lade være. Ikke fordi han følte, at der var bud efter ham ovenfra eller udefra. Han skriver i Anden Samling fra 1941:

Hvem er jeg? Hvad skal jeg råbe?
Ingen himmelrejst profet
kasted mig til arv sin kåbe.
Ingen syner har jeg set.

Ingen glød har brændt min læbe,
ingen ilddåb tændt min ånd;
og til Samsons asenkæbe
har jeg ikke arm og hånd.

Længere fremme i det lange programdigt får han sagt det, som vi salmemagere gør klogt i at holde os for øje:

Her er kun for eet at sørge:
Tonens rette kirkeklang.

Ja, kirkens bestandige mure, kirken som institution og tradition sætter selv grænsen for vore udfoldelser. Det er den ene side af sagen. Der er en anden, som er den første

lig: biblen som vor eneste rigtige inspirationskilde. Digteren må være tro mod denne bogs budskab og denne kirkes historie.

Jo. Jeg synes alligevel: Aastrup var *for* beskeden. For han kunne "sit fag". Man mærker både stoltheden og ydmygheden. Han læste i biblen som nogen Grundtvig. Det går igen overalt i hans værk. Et pudsigt exempel: Da han skrev nr. 314 i DDS var han inspireret af Esajas 60, 1-6. Det havde Kingo også været i nr. 313. Aastrups salme er langt bedre, både kunstnerisk og teologisk, end Kingos. Aastrup var digter! Basta!

Aastrup har skrevet enkelte lejlighedssalmer. Jeg har skrevet en masse af slagsen, når man i Helsingør stift eller andetsteds fejrede historiske mærkedage og opfordrede mig.

Nuvel. Det *behøver ikke* at gøre produktet ringere af kvalitet. Grundtvig skrev tit lejlighedssange, og de lever endnu, fx. sølvbryllupssangen "Det er så yndigt at følges ad".

Benny Andersen fortalte mig engang, at begrebet lejlighedssange - den laveste poetiske kategori - er noget ganske specielt dansk, som ikke findes i andre folk...

Jeg begyndte med at sige, at jeg havde et vanskeligt forhold til musikken, manifesteret deri, at jeg har uhyre vanskeligt ved at lære en ny melodi. Jeg er ved lejlighed blevet klandret for, at jeg tit har skrevet mine salmer på forud kendte melodier, bl.a. fordi den bestemte tone er forud knyttet til en bestemt tekst og derved har vanskeligt ved at løsrive sig og iklæde sig en anden tekst; den gamle tone hænger ved. M.a.o. den melodi passer ikke til den tekst!

Jeg forstår godt angrebet, men jeg er ikke istand til at forsvare mig, udover at jeg har været primitivt udspekuleret: Jeg vil gerne *bruges*, og derfor finder jeg det formålstjenligt, at menigheden i forvejen kender melodien (!)

Men - det er nu herligt en gang imellem at se, at nye komponister lader sig inspirere af mine tekster. Her bør jeg bestemt ikke vove mig ind på at vurdere den ene frem for den anden, for det har jeg ikke evne til!

Tit er jeg blevet spurgt, om der er ikke er en af mine salmer som står mit hjerte særligt nær, og hvilken. Tjah. Det bliver et skud, der også kunne have lydt anderledes.

Da Gerhard Pedersen i 1989 udgav sin sobre bog om bøn, "Glæden ved Stilheden", bad forlaget Unitas mig læse manuskriptet og skrive en slags forord. Det gjorde jeg så. Men herunder kom lysten til at skrive en salme om bøn, bl.a. fordi jeg altid har haft særdeles vanskeligt ved at prædike om bøn. Den salme er jeg glad for at have skrevet:

Herre, gør mit liv til bøn,
tømt for krav og tømt for løn,
fyldt med sandhed, fyldt med Ånd,
fyld med handlekraft min hånd.
Jordens mindste suk og skrig
høres lydt i himmerig.

Du er nær, min ven, mit værn,
Gud uendelig og fjern,
nær som hunger og som tørst,
du er sidst, og du er først,
lyset først i verden sat,
lyset i den sidste nat.

Du, den højeste Guds Søn,
eet med mig i angst og bøn.
Ingen vej du kunne se,
da du bad: Guds vilje ske,
da du bad den sidste nat:
Hvorfor har du mig forladt?

Helligånd, Guds åndedræt,
lær du mig at bede ret,
bed for mig, som ikke véd,
hvad der tjener til min fred.
Herre, bær mit suk og skrig
som din bøn til himmerig.

(Min egen Salmebog, nr. 171)

Digter eller ikke digter? Det skal og kan jeg naturligvis ikke afgøre selv, men der er enkelte (naturligvis gode venner), der siger, at de har haft megen glæde af nedenanførte digt. Det hedder såmænd "Lydhørhed" og findes i "Som Maj i Bøgeskove", side 135:

Den, der hører, duggen falder
ned på strået med rabalder,
hører også græsset gro,
lyd af myrens morgensko.

Den, der hører højt en vibe
imod solen næbbet slibe,
hører også tåren varm
falde med et vandfalds larm.

Den, der hører ormen gnave
og en fårekylling save,
hører også hjertets jag
som et ambolt-hammer-slag.

Den, der hører vinden blade
dybt i skovens Iliade,
hører også Guds besvær
med at drage alt sit vejr.

Duggen falder. Græsset spirer.
Edderkoppen spænder virer
mellem træ'r i morgenlys
med et ægte mordergys.

Fårekylling, orm og vibe,
tåren med sin salte stribe,
edderkoppen med sin ten
spinder hele Odyssé'n.

Stadigvæk må hjertet hamre
smertenslydt i alle kamre.
Hør Vorherres åndedræt!
Eller er det duggens skvæt?

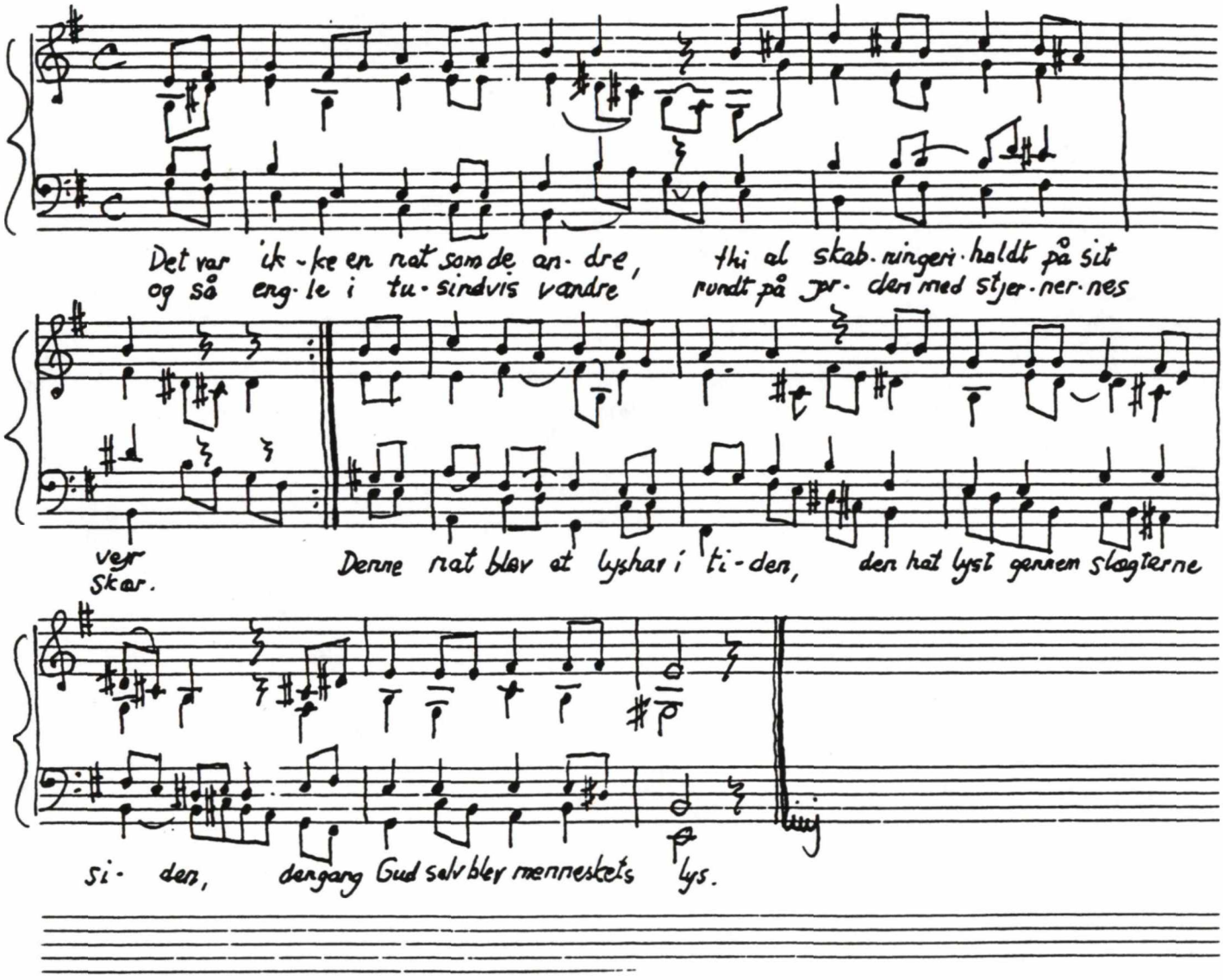
Det var ik-ke en nat som de an-dre, thi al skab-ningen-holdt på sit
og så eng-le i tu-sindvis vandre rundt på jor-den med stjer-ner-nes
ver skar.
Denne nat blev et lyshav i ti-den, den hat lyst gennem slægterne
si-den, dengang Gud selv blev menneskets lys.

BENDT GAMMELTOFT-HANSEN

Har vi brug for nålestribet salmesang?

At konvertere den Johansen'ske salmedigtning til kirkesang er ikke én opgave, men en mangfoldighed af udfordringer.

En kirkearkitekt udtalte engang, at hans orgelfacader fik forskellig karakter alt efter, hvem der leverede orgelbyggerarbejdet.

Umiddelbart skulle man tro, at veltømrede versemål i klassisk opbygning ville resultere i stilprodukter, der afspejlede den pågældende kirkemusikers én gang for alle vedtagne sti, den af ham selv knæsatte og sommetider ligefrem formulerede viderebearbejdelse af bestående, arvede salmesangsnormer.

Helt så enkelt er det vist ikke, for også Johansen har egne love for ***sin*** produktion. Hans oftest knappe strofer og hans fortælleteknik respekterer altid kravet om korrekt sætningsordstilling, og dét, samt hans til tider kåde ordlege og de ikke sjældent overraskende rim gør ham - uanset om han selv véd det eller ej - til en værdig arvtager både af romantikeren Heine og navnlig af forrige generations Erich Kästner.

Prøv at sammenligne to tilfældige vers af Kästner og Johansen:

Ein Mensch, der Ideale hat,	Kom, rør ved denne smukke by,
der hüte sich, sie zu erreichen!	besat usynligt af dæmoner.
Sonst wird er eines Tags anstatt	Beélzebul har lagt sit spy
sich selber andren Menschen gleichen.	i rare mænd og pæne koner.

Mon ikke den stramme, neorealistiske form og den høje, stoflige kompression smitter af på nodepapiret? Uvilkårligt tænker man naivistisk - som en anden Kurt Weil - når Johansen siger: (se tekst-/nodeeksempel på foregående side).

Men så er det spørgsmålet, om en sådan musikalsk naivisme bare er til ære for Johannes Johansen, for som gammel, benhård fællessang-leder véd man jo udmærket, at ***sekvensen*** altid vil tage stik hjem hos fællessang-syngere. En sekvens er gentagelsen af en kort nodefigur, flyttet én eller flere gange til nyt udgangspunkt. En af vore populæreste salmemelodier, Berggreens "Her vil ties", består dybest set udelukkende af tre tre-leddede sekvenser:

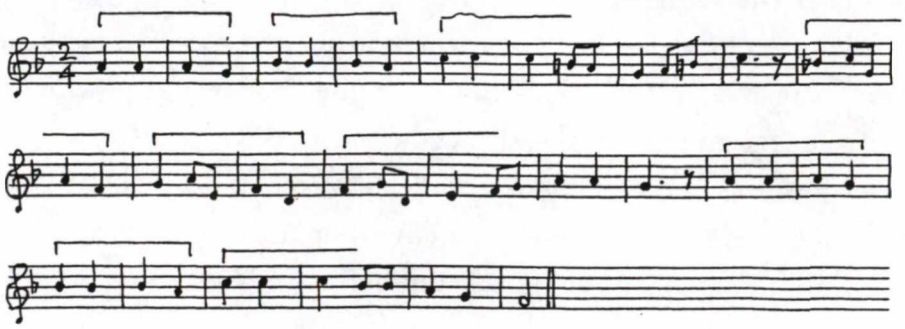

Selv om man ser "Min egen Salmebog" (MeS) som en i mange henseender nytænkende berigelse af det danske salmerepertoire, så er versformerne velkendte. De bibelske beretninger er en glidende fortsættelse *af* og supplement *til* Brorson og Grundtvig, og så bliver det problematisk, hvis man skal sige kategorisk farvel til visse af de mere vedtagne fællessang-former.

Hvis man er brutal, kan man opdele kirkesangens melodistof i

a) det førreformatoriske materiale
b) Efterreformationstidens dur/mol-produktion
c) barokkens strofiske arie
d) den forenklede Berliner-Lieder-skole
e) romancen
f) den romantiske koral
g) Laub/Jeppesen-reformen.

Grupperne a), b), og g), der i nogen grad hviler på reminiscenser fra Palestrinalovene, kan virke snævre. Anvendelse af kirketonearterne er ikke i sig selv en hindring - Danmark vandt i 1960erne førstepræmie i internationalt melodi-grand-prix på en lille elegant sag, der først og fremmest faldt i ørerne, fordi den opererede i dorisk toneart og koketterede med både højt sjettetrin og lav ledetone - men fortællestilen og den journalistisk ordknappe meditation i Johansen-versene indbyder ikke til alt for massive akkordrækker.

Kingo- og til en vis grad Brorson-tidens døgnmelodier, de uopslidelige kærlighedsarie-former, der titter frem mellem Sjungekorets og det rare Klenodies blade, er faktisk stadig relevante former.

Her træffer man den fra tidlig tysk evangelisk salmesang overtagne ***melisme*** som en forfriskende, lidt uansvarlig og koket genfødelse:

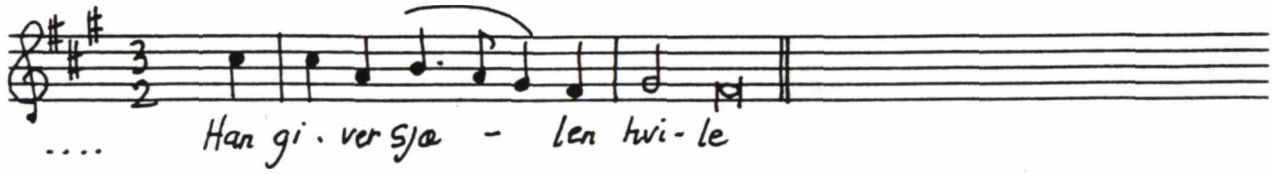

Med fare for at blive lynchet af kolleger må man udtrykke sin undren over, at melismen i reglen forkætres, når vi skal synge i kirkerne. Nuvel, tekstfordelingen kan volde vanskeligheder for menigheden, men næppe større end de vanskeligheder, vi kender fra en ***del*** DDS-salmers uregelmæssige versefødder.

Kingo-tidens anvendelse af brugs-suitens danseformer får også betydning, når man skal stille sig ind på Johansens bølgelængde. Her er det nok mandens redelige og appelsinfri lydighed mod det valgte versemål, der drejer inspirationen dén vej.

Og så selvfølgelig det tekstlige indhold. Johansen er en alvorlig og eftertænksom danser; men ikke desto mindre mærker man i mange af digtene en undertone af plir i øjnene over al den megen skønhed omkring ham på tilværelsens dansegulv.

Melodien til "Vi sidder i mørket" (MeS nr. 26) citeres herunder i sin helhed i firestemmig udgave, for vi skal senere kigge på visse harmoniske narrestreger. Foreløbig bedes man hæfte sig ved de mange melismer, der frimodigt løber gennem dansesatsen.

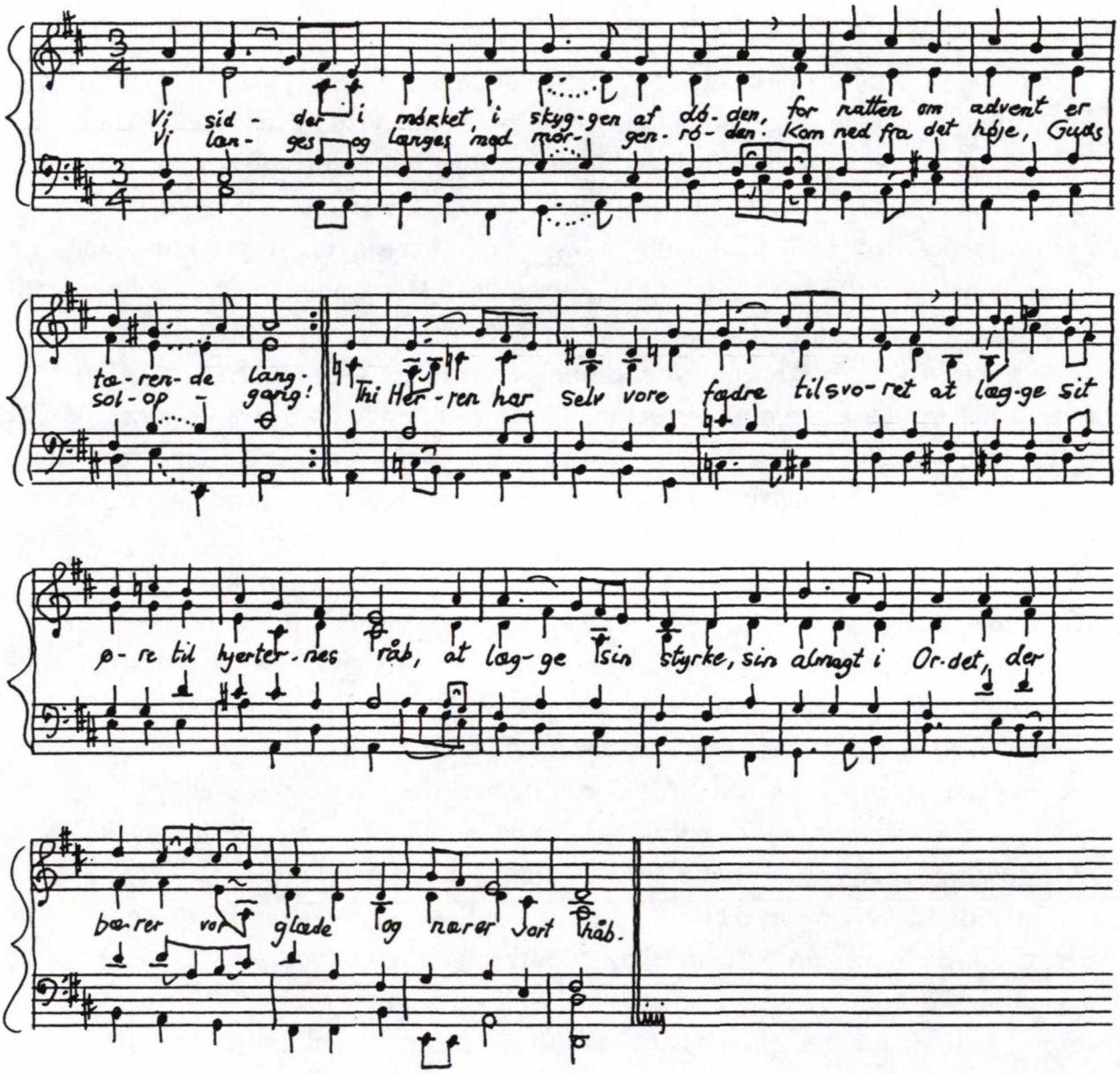

Måske skal de understrege stemningen af tøven, angst og forventning på én gang. En anden ting er, at de ikke ganske få daktyl-salmer i MeS opfordrer til lidt letbenet melodik.

Berlinerskolens danske repræsentant, J. A. P. Schulz, kan man skele til, når der skal sættes musik til visse af Johansens salmer. Et super-enkelt tonesprog (dét, der

blev årsag til betegnelsen "Schein des Bekannten) passer godt til en række af digtene i MeS. Et efter hergældende opfattelse fremragende eksempel til efterfølgelse finder vi i Walter Bjerborgs

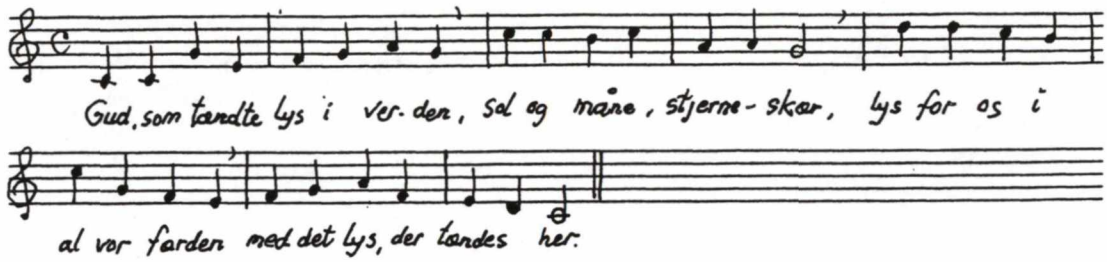

Men det er svært, for i virkeligheden kræver situationen sidestykker til "Her komme, Jesus, dine små" eller "Sig månen langsomt hæver", og hvem formår dét?

Weyse leverer to slags helt forskellige, vægtige bidrag til vor koralbog, og man kan temmelig skarpt opdele dem i koralerne (f. eks. "Den signede dag") og de mange mini-romancer (bl. a. til Ingemanns morgen- og aftensange). Weyse-koral-stilen og Johansen passer efter hergældende opfattelse slet ikke sammen; men de små romancer har elegance og børne-tåspidser i sig, og det har MeS også engang imellem.

Nu har Weyses romance-***melodik*** mildest talt aldrig været ment som fællessang. Palestrina-strenge intervalregler er omsider meget langt borte og krænkes på det grusomste, når Weyse eksempelvis med let hånd lader Vesterledsslottet dejse ned på ledetonen med et sekstspring eller starter sin uopslidelige bryllupssalme med en stor sekst som udråbstegn.

Hvad ***er*** det egentlig, der er så slemt ved disse frimodige melodiintervaller? Umiddelbart må man medgive, at det ikke altid lyder lige godt, når hine sangere tager fat, der har deres væsentlige erfaring fra sejle-op-ad-åen-fester og det årlige juleaftensbesøg i kirken; men man kommer nok til at leve med, at de syngeglade med hver sit næb ***elsker*** de dramatiske, store melodispring. "Nu falmer skoven" og Hoffmanns "Den store Mester" hører til blandt de melodier, der virkelig synges med engagement. Måske vil der lidt efter lidt komme en trang op også i kirkemusikeren til at frigøre sig fra en række vedtagne forestillinger om sang-hygiejne.

I al almindelighed synes tiden at være ved at løbe fra loven om koralbogens ufejlbarlighed. Flere og flere kirkemusikere udarbejder alternative ledsagesatser til brug ved salmesangen. Johannes Johansens kirkelige lyrik opfordrer til ***både*** ledsagesatser, improvisation og mere spræsk harmonisering inden og navnlig uden for koralledsagelsens ret så snævre rammer. I ovenstående eksempel tager man ikke i betænkning at strø mellem- og vekseldominanter ud over satsen, og tværstande anses ikke som synd!

Og det er heller ikke nogen synd at smide det firestemmige nodepapir fra sig og begynde for sig selv, blot med det melodiske stof som udgangspunkt!

Men mon egentlig detteher bare gælder Johansen-salmerne? Eller kan det tænkes, at vi trænger til at komme ***af*** med nogle almene sure opstød ***over*** og klanglige protester ***mod*** de danske, ikke overvældende revolutionære orgelledsagelsesprincipper?

I det evangeliske Tyskland og navnlig i Holland drømmer man ikke om at trække en standardiseret koralbogsharmonisering ned om ørerne på sig selv som en

klam, lidt forvasket uldtrøje. Man udnytter *de* harmoniske muligheder, som melodimaterialet åbner. Man varierer fra vers til vers, og man prøver - selvfølgelig med midler, der ikke forvirrer de syngende - at nå frem til en programmatisk udførelse af salmeledsagelsen.

I MeS er der mange tekster, der opfordrer til programmatisk finurlighed; det kan være punkt-programmatik, så som lidt fuglekvidder eller en sprællende fisk i en verselinje; men der kan også være tale om en helhedsstemning, der giver associationer. Fugle og fisk ordner man som en lidt spontan forsiringspraksis undervejs gennem salmen; men så let går det ikke, når selve grundidéen i salmen kræver programmatiske overvejelser. Når Johansen i "Du fattige Kirke, du ranke ruin" (MeS 112) skildrer sin kærlighed til det ormædte hus, den grædende klokke og den værkbrudne lænd - i vel hans salmebogs korteste metrum - så forpligter både versemål og stemning.

Nej, jeg har ikke skrevet melodi til denne salme, og det er et spørgsmål, om jeg nogensinde vil kunne lave den (det skulle da lige være, hvis nogen truer med at ville synge den på "Lyksalig"); men jeg kan gribe tilbage til en oplevelse, jeg har haft med et Johansen-forbillede.

Kingo vælger helt bevidst det tunge ottelinjers versemål til sin herlige - og alt for sjældent benyttede - Helligtrekongers-salme (DDS 114). Hvis man giver dén salme sin egen melodi, så kræver den som noget, der ligner en kategorisk nødvendighed, at vi mærker en puls af pasgang og kamelklove, der ind imellem smutter på en sten i ørkensandet:

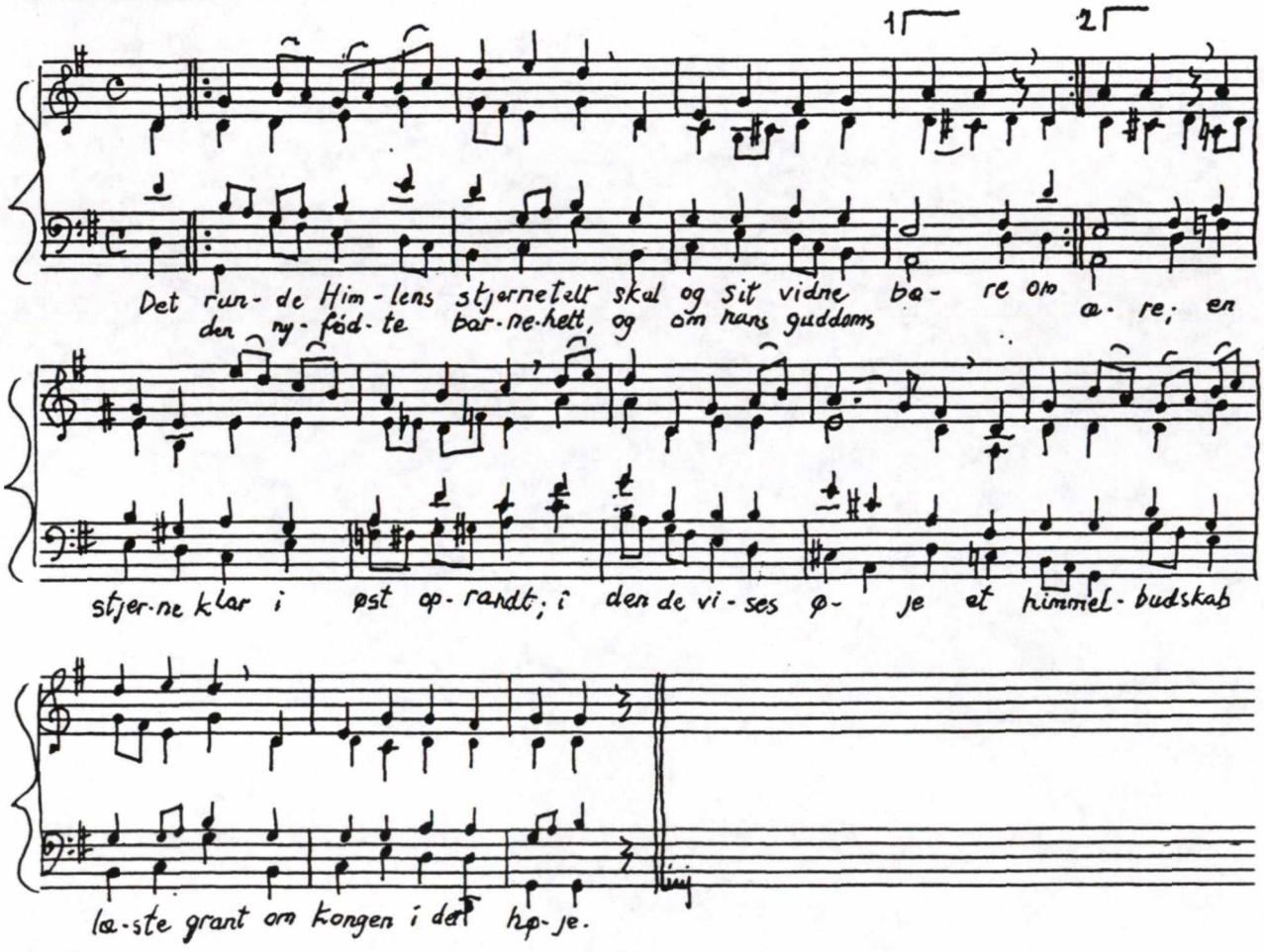

Jamen, hvad med alt det eksperimentelle? Alt det, der rører sig inden for nutidens gudstjenestepraksis? Rytmisk salmesang? Polyrytmik? Polytonalitet? Er det ikke selvfølgelige redskaber i moderne salmesang?

Johannes vil sikkert ikke selv svare på de spørgsmål, thi han hævder hårdnakket, at han er ret så umusikalsk; men netop derved får vi et fingerpeg om hans egne holdninger, thi omkring femoghalvfems procent af hans salmer er bygget på versemålslæste, der er hentet i Den Danske Salmebog. Hans hovedinteresse er de klassiske salme-versemål. Eksperimentel salmesang er ham fremmed.

Og en efterhånden bedaget salmemelodi-snedker må nok erkende, at kun sådanne eksperimenter, der fører til en engageret salmesang, fordi menigheden kan følge *med* og kan lide det, der foregår, bør praktiseres i vor værkbrudne kirke.

JØRGEN ERNST HANSEN

Tanker i anledning af den fjerde udgave af Musik og Kirke af Thomas Laub

"Laubianerne ved nu særdeles vel - det er blevet dem foreholdt tidt nok - at de plager de syngendes store Flertal ved at forgribe sig paa de dybe Værdier, som vi andre finder i den danske Kirkesang, før den blev lagt paa den Laub´ske Pinebænk. Denne Mangel paa Hensynstagen til anderledes sindede kan vi kun betegne som uhørt paagaaende Anmasselse; for denne har Laubianerne endnu deres Løn til Gode ... Hvis Laubianerne endnu efter saadanne Henstillinger ... fremturer i at ødelægge andres stille og dybe Værdier med deres "Bessermachen", da vil dette kun kunne opfattes som Udslag af en Forstokkethed, som vil være vanskelig at staa til Ansvar for. De besindige Laubianere, der maatte være villige til at overveje paa ny og maaske bøje noget af paa dette Punkt, vil ikke møde Hoveren, men Tak ..."

Fra "Ren Kirkesang" (Kristeligt Dagblad 14.juli 1932) af C.F. Balslev, cand.mag.

Og følgende citat er fra "Menighedssangen i Belysning af Thomas Laub: Musik og Kirke" (særtryk af "Folkeskolen", Aarhus 1921) af Sophus Halle, skoleinspektør i København, komponist, organist ved Immanuelskirken:

Men skildringen af "den historiske Udvikling er i høj Grad tendentiøs, og Bogen er i Virkeligheden et Stridsskrift, et Indlæg i Vurderingen af vor Kirkemusik, men vel at mærke fra et indsnævret og stærkt begrænset Synspunkt. Vilde Hr. Laub have indskrænket sig til som en musikalsk Skattegraver at præsentere os for Salmesangens forskellige Stadier og dens Forhold til verdslig Musik, saa kunde man jo have været ham taknemlig derfor. Men Hr. Laubs Opgave er en helt anden: han vil gennem sin historiske Udvikling fastslaa, at vor Kirkesang er paa Afveje, og at den eneste Redning, der gives, er at vende tilbage til de gamle Musikformer, som de fra Oldtiden har udviklet sig til Reformationstiden." [1]

Bl.a. sådan udtrykte nogle af repræsentanterne for modstanderne af Laubs arbejde sig i den protestbevægelse, der rejste sig efter hans meget pludselige og overraskende udnævnelse til organist ved Holmens Kirke i 1891 - og som holdt sig med vekslende styrke og intensitet indtil fremkomsten af Den danske Koralbog i 1954. Mange mente, at "Laubs reform havde samme "arkaiske" tendens, som arbejdet på at føre salmerne tilbage til deres originale skikkelse [2], altså en retrograd bevægelse der i virkeligheden

[1] De to første citater er trykt i O.V.S. Juul: Til Værn om vor Kirkesang. En Kritik af Laub-Bevægelsen, København 1943, side 86 og 78f.

[2] Dengang var man også i færd med at udarbejde en ny salmebog!

Thomas Laub (1852-1927)

var en radikal novitet" [3], - og A.S. Poulsen (senere domprovst i Roskilde og biskop i Viborg) udtrykte det sådan: "men dersom man fra Holmens kirke vil paatvinge os en umulig repristination af fortidens musik, da er vi en trop som drager vort glavind imod dem." [4]

Laub som gudstjeneste-musiker

Måske kunne visse historiske forudsætninger være nyttige ...:

Thomas Laub fødtes i 1852 i Langaa på Østfyn, hvor hans far var præst. Denne døde, da Thomas var 10 år, og så flyttede hans mor og fire søstre til Vejle, mens Thomas kom i latinskolen i Fredericia, hvor han boede hos sin faster og dennes mand, dr. F.L.B. Zeuthen, der var sognepræst ved Michaelis Kirke. Da han skulle være student, flyttede han til Sorø, hvor han blev dimitteret fra Akademiet i 1871.

Der var nok en forventning i familien om, at han skulle være præst, og han begyndte da også på teologien, men efter et års forløb måtte han give efter for sin trang til at studere musik. Gennem sit venskab med Frederik Rung, hvis far, Henrik Rung, fra en rejse til Rom havde hjembragt en del noder med ældre musik, stiftede Laub bekendtskab med denne musik, som jo senere skulle blive hans store interesse. Han kom på Københavns Musikkonservatorium i 1873 og bestod sin afgangseksamen i teori, klaver og orgelspil i 1876 med gode karakterer. Ikke længe efter blev han vikar for A.P.Berggreen i Trinitatis Kirke - og da Berggreen døde, og hans efterfølger Gottfred Matthison-Hansen ikke ville betale Laub for at være vikar, men give ham undervisning i stedet, opgav Laub tilknytningen til Trinitatis Kirke og fandt, at tiden var kommet for en studierejse.

Laub fik økomomisk hjælp fra forskellig side og drog naturligt nok til Italien. Her traf han i Rom Thomas Skat Rørdam, der var præst ved Helligåndskirken hjemme i København - og Laub spillede orgel til en gudstjeneste, som Rørdam holdt for skandinaver i det tyske kapel på Kapitol juledag 1882. - Rørdam havde i 1879 holdt et foredrag i Roskilde Præstekonvent om kirkemusik, hvor han bl.a. sagde, at musikken i kirken ikke skal "vise musikerens begavethed, men hans evner som menighedens tjener" [5] - og at "to Retninger staar skarpt overfor hinanden. Den ene siger, at Musikeren har Menigheden til Tjener for sin Begavelse; den anden paastaar det modsatte. Principielt kan der ikke være Tvivl om, at den sidste Anskuelse er den rigtige." [6] Han og Laub har nok ikke manglet samtalestof i Rom!

Laub blev i 1884 på Rørdams initiativ organist ved Helligåndskirken efter Gebauer,

---

[3] P.G.Lindhardt: Holmens provst Thomas Skat Rørdam, København 1969, side 120.

[4] Ibid. side 121.

[5] Ibid. side 70.

[6] Samfundet Dansk Kirkesangs Årsskrift 1971-72, side 49.

anbefalet af både Gade og Hartmann - og fra nu af begyndte han at gøre sine synspunkter gældende offentligt både litterært og musikalsk: "Vor musikundervisning og den musikalske dannelse" 1884, "Om kirkesangen" 1887 - og han publicerede flere samlinger kirkemelodier og koralmelodier, énstemmige og "firstemmig udsatte til brug ved gudstjenesten". Men - som Povl Hamburg skriver: "Selv da han traadte frem for Offentligheden med sine Skrifter og Melodihefter, kom der foreløbig kun liden Opsigt om hans Navn. Skønt Brodden mod det bestaaende og dermed ogsaa mod dem, der stod som Tidens kirkemusikalske Autoriteter, jo var skarp nok, følte tilsyneladende ingen her iblandt sig stærkere foruroliget ved den nye Forkyndelse. Man betragtede vel denne kætterske Forfatter nærmest som en Blanding af romantisk Sværmer og stuelærd Arkæolog og lod ham roligt i Fred med sine sære Ideer." [7]

I 1886 søgte Rørdam til Holmens Kirke, selvom han ikke havde megen lyst til at forlade Helligåndskirken, der blandt andet nu havde en "udmærket kirkesang". I sin afskedsprædiken omtalte han "den "levende og løftende" salmesang; ofte var han kommet "træt og fattig" til kirke, men blev "rig og glad" ved de manges lovsang til Guds ære. Det kunne mærkes at det ikke var mundsvejr når menigheden svarede: "og med din ånd"! - noget Rørdam lige fra sin første præstetid havde lagt stor vægt stadig fremhævede som væsentligt i gudstjenesten; Helligåndskirken var - fortæller en af de stadige kirkegængere (H.O.Lange) - omtrent den eneste i byen hvor menigheden sang med på korsvarene." [8] Rørdam blev den 4.juli indsat som Holmens Provst.

Ved juletid 1890 døde Niels W. Gade, der havde været Holmens organist siden 1858. Rørdam blev spurgt af marineministeren, (der ville undgå "pression fra visse højere steder"), om han kendte en dygtig mand. Rørdam nævnte Laub og skrev (i samme anledning, men til teologi-professor Peder Madsen): "Laub er efter min fulde overbevisning den organist, som bedst af alle ved, hvad en organists opgave ved gudstjenesten er, foruden at han er en særdeles duelig orgelspiller og bedre end nogen anden inde i, hvad jeg mener er den rette kirkesang." [9]

Gade døde den 21.december, og straks efter nytår 1891 blev det kendt, at Laub var indstillet som organist ved Holmens Kirke. Herefter indløb et hav af protester - og debatten for og imod Laub foregik i hovedstadsaviserne indtil den 23.marts! Her skal kun omtales, at Rørdam den 10.januar fremkom med en redegørelse, hvor han bl.a. anførte: "Det er vel muligt, at andre Musikere staar højere end Hr. Laub som Orgel-Virtuoser; men ved Besættelsen af et Organistembede bør det afgørende være Hensynet til Gudstjenesten; - ved denne hører Virtuospræstationer ikke hjemme." [10]

---

[7]Povl Hamburger: Thomas Laub, hans Liv og Gerning. København 1942, side 50. (Herefter: P. Hamburger).

[8]P.G.Lindhardt, side 93f.

[9]Ibid. side 120.

[10]P.Hamburger, side 52.

Desværre for Laub blev Rørdam Sjællands Biskop i 1895 og forlod dermed Holmens Kirke, hvad der blev begyndelsen til mange trængsler for Laub - de skal dog ikke omtales her. Han fortsatte med at udgive salmemelodier i kirkestil og siden også egne melodier: "Forsøg i Kirkestil". Dette arbejde kulminerede med koralværket "Dansk Kirkesang" i 1918, som indeholdt 205 melodier, både gamle restaurerede og hans egne nykomponerede, musik til trosbekendelsen og - ikke at forglemme - musik til nadverliturgien (med melodien til "O, du Guds Lam").[11]

Om Musik og Kirke

Højdepunktet i Laubs litterære produktion blev udgivelsen af "Musik og Kirke" i 1920. Bortset fra studier over vore folkeviser og hans restaureringsarbejde med dem skrev Laub kun mindre artikler efter de to skrifter i 1884 og 1887. Han blev dog fra forskellige sider opfordret til at genudgive "Om kirkesangen". Men som han selv skriver i forordet til Musik og Kirke:

"For over 30 år siden skrev jeg en bog "Om kirkesangen", hvori jeg slog til lyd for en fornyelse af denne med tilknytning til de gamle salmemelodier i deres uforvanskede skikkelse. Denne bog er for længe siden udsolgt. Man har fra forskellige sider ønsket at jeg skulde udgive den på ny, men jeg har foretrukket helt at omarbejde den. Ikke fordi jeg har ændret mit syn på sagen. Tværtimod. Men jeg er i mellemtiden kommet dybere ind i æmnet, ikke mindst m.h.t. selve musikken, så at jeg ikke længer kan nøjes med min gamle fremstilling. - Som læsere har jeg tænkt både kirkelig og musikalsk interesserede. Når man sigter på så mange, undgår man jo ikke, at det der er nødvendigt for nogle, bliver overflødigt for andre. Så får folk springe over. Når jeg af og til går udenfor kirkesangen, er det med forsæt; man forstår jo kun en ting, når man kender dens grænser." [12]

Laub refererer i begyndelsen af Musik og Kirke (side 7-8) en tænkt udveksling af synspunkter på valg af melodi til en salme mellem en præst og hans organist, og begges argumenter for hver deres foretrukne melodi er, at den melodi er den kønneste. Og videre skriver Laub: "Og så var man ikke et skridt videre. Smag og behag er som bekendt forskellige, og om smagen, siges det, kan der ikke disputeres. Om det siges med rette er et andet spørgsmål. Synspunktet, der her blev anlagt, var jo rent æstetisk; behag eller mishag var det afgørende." Lidt senere skriver Laub: "Vil man lære at skelne her, er der kun én vej at gå ad, - den historiske." Og siden: "Ja, jeg forudsætter her ører der er opdragede med kendskab til musikken i dens historiske udvikling, som véd besked med dens udtryksmuligheder gennem de forskellige tonesammensætninger, som med ét ord har lært at høre, hvad musik "siger". Sådanne ører vil kunne

[11] Biskoppernes forslag til nadverliturgi blev autoriseret i 1912.

[12] Thomas Laub: Musik og Kirke, side 5. (Herefter: Musik og Kirke).

høre hvor 3die linie af Hartmanns mel. "Op dog, Sion" er præget af en blid, elskovsfuld sødme, og hvor 4de linie begynder altereret, næsten lidenskabelig, med sit cis dissonerende mod akkordens g-d" (g i bas og tenor, d i alt).[13]

"Nåh, det sted kan jeg nu ikke huske," siger man til sig selv; går hen og slår op i Den danske Koralbog[14] - og konstaterer, at i fjerde linie begynder melodien ganske vist med et cis, men det er kvinten i en fis-moll-akkord, - hm ... , her har de vist ændret noget i DDK i forhold til, hvad Laub har set - og så fremdrager man Bielefeldt og kigger på nr. 192.[15] Der er godt nok et g i akkorden, men det er i alt-stemmen, og så har bas og tenor: e og a i lille oktav. Hvis Laub har ret, må man altså endnu længere tilbage, og det viser sig så, at Barnekow (og Hartmann selv) har d i alten, og bas og tenor går sammen på g i lille oktav, som Laub har anført i sit eksempel. Så forstår man, hvad Laub mener med "altereret, næsten lidenskabelig" (- og så er det i øvrigt en grim akkord!) - Herefter følger et (delvist) skole-eksempel på, hvad Laub mener, når han fortsætter:

"Sig nu ikke at udtrykket kun ligger i harmonierne, nej, melodi og harmoni er uadskillelig forbundne; det véd enhver der har prøvet på at ændre akkorderne, - der opnås derved måske større kirkelig anstændighed men på bekostning af det musikalske." [16]

Ja, det er sandt, for det er, hvad man har gjort i DDK: Man har ændret akkorderne og vundet kirkelig anstændighed på bekostning af det musikalske! Når jeg skrev "delvist skole-eksempel", er det fordi løsningen på tredje og fjerde tekstlinies harmonisering nok er bedst hos Bielefeldt (- som i adskillige andre tilfælde!). (Og måske er det slet ikke Bielefeldt: Salig Edwin Nielsen (organist ved Helligåndskirken 1946-1977) fortalte, at Bielefeldt ikke havde meget begreb om at harmonisere, men at det var den fordrukne organist Nimskov, der senere kom til Nykøbing Falster, der var ophavsmand til de gode harmoniseringer. - Undskyld denne lille digression!)[17].

Tilbage til Laub: "Jeg vil spørge disse veluddannede ører: vilde Hartmanns mel. til "Kom, regn af det høje" ikke komme mere til sin ret ved at blive sunget i en vaudeville af Heiberg, af en elsker i grøn kjole med høj krave, med kalvekrøs, og i gule snævre nankinsbukser med ridestropper, på de ord: "Kom søde Katrine, sid ned hos din Ludvig og giv ham et kys"." - Denne melodi findes som nr. 254 i DDK (- dog i C-Dur, hvor Hartmanns original er i D-Dur). Og Laub fortsætter: "Jeg husker hvordan min

---

13 Musik og Kirke, side 145.

14 Herefter DDK.

15 Melodier til Psalmebog for Kirke og Hjem, udgivne ved V. Bielefeldt (firstemmig), København 1901, 2.udgave.

16 Musik og Kirke, side 145.

17 Man burde nok et eller andet sted i denne nye udgave af Musik og Kirke have aftrykt Hartmanns originale harmonisering. Så ville Laubs omtale af dette sted i Hartmanns melodi være umiddelbart forståelig. (Det gælder også de aldeles ukurante melodier og udsættelser, som Laub omtaler i dette afsnit).

gamle lærer Gebauer, en af de rareste mænd jeg har kendt, med et skælmsk smil sang på mel. til "Aldrig er jeg uden våde" af Berggreen: "Nu en skål for vor værtinde". Han havde ret; tonen i den melodi smager ganske af en hyggelig gammeldags vise, lidt spidsborgerlig måske, "at synge ved en punsebolle" " [18], (melodien findes i DDK nr. 10). I vore dage udtrykkes kritikken med lidt andre ord: Det kan virke som om "en aktuel salme med dens indsungne melodi er blevet offer for en skævvridning - måske en sentimentalisering. Således kan man opleve det med salmen "Aldrig er jeg uden våde", der med sin nu indsungne melodi af Berggreen i et vist omfang beskæres. Kingos tekst rummer mere end melodiens tone lader ane eller giver plads til." (Ole Brinth)[19]

Laub skriver videre: "Hoffmans mel. til "Hil dig, frelser" er i sine første to linier bygget over de selv samme klange som begyndelsen i en af Schuberts "Müllerlieder": "Ich schnitt´ es gern". Her giver disse klange et mageløst udtryk for møllersvendens forelskede uro og utålmodighed. De samme klange skal nu bære Grundtvigs dybt-alvorlige salmeord til den korsfæstede frelser. - Det er ikke nødvendigt at sige mere!!" [20] - Og dog! Endnu et udsagn (af Jørgen I.Jensen): "For nu blot, for egen regning, at nævne et eksempel: I Hoffmanns melodi til "Hil dig, frelser og forsoner" appelleres der til en fremdrift, en følelsesmæssig higen, der, kombineret med teksten, før eller senere ender ved et af det 19. århundredes sødladne Jesus-billeder. I Laubs melodi skal man ikke præstere denne følelse i forhold til teksten, men man placeres følelsesmæssigt frit - samtidig med at der med selve melodiens inddeling og rytme åbnes i retning af en omfattende sammenhæng, der forbinder teksten med det rituelt genkommende og fornyende. Alle vil ikke være enig i den karakteristik, men så kunne man jo i hvert fald nærmere diskutere, hvad melodierne egentlig gør ved teksten og ved kirkegængeren. Det er helt sikkert, at de har altafgørende betydning." [21]

Som et næstsidste citat fra Musik og Kirke i denne sammenhæng: "Det snart 300-årige princip: den musik der behager mig mest er den bedste kirkesang, - måske af og til med den tvivlsomme begrundelse: for jeg skylder Gud det skønneste jeg har, - er også den bærende tanke i vor nyere kirkesang, måske mindre grelt fremtrædende i 1ste periode, den Rungske, mere udpræget i den 2den, den Barnekowske med dens stærkt "udtryksfulde" melodier. Som et betegnende eksempel af sidste art kan nævnes den smukke mel. til "Kom, Gud Helligånd" af Barnekow selv. Var jeg digter vilde jeg lave et stemningsbillede svarende til den, noget om en fin, dannet gammel dame der sidder i sin smagfulde gammeldags stue med geranier i vinduet og silhuetter på væggen, hensunken i minder om den lykke hun har mistet, men hvis tab hun har båret

[18] Musik og Kirke, side 145.

[19] Ribe Stiftsbog 1997, side 67.

[20] Musik og Kirke, side 145.

[21] Samfundet Dansk Kirkesangs Årsskrift 1983-84, side 120.

med en mild resignation, en resignation der har præget hendes fremtræden med en ædel værdighed der beundres af hele familien, - - mon hun ikke beundrer sig selv en lille smule, smager ganske lidt på sin egen yndighed?" [22]

P.G.Lindhardt udtrykker sit syn på de af Barnekow udgivne melodier således: "Melodisamlingerne til salmebogstillæggene (1883, 1892) blev af Barnekow udgivet i den "kirkelige romances" stil der fuldkomment modsvarede klunketidens syn på kirkebygning, kirkeinventar, dekorationskunst etc." [23] - og Thomas Skat Rørdam modtager i 1888 følgende i brev fra Otto Møller: "Du anbefalede mig i dit sidste Brev at læse Laubs bog om Kirkesangen. Jeg sad just og læste den, da dit Brev kom, og jeg er med dig enig i, at den Mand vist har ret fat på den Ting ... Jeg har hidtil stolet paa Barnekow, men ser jo nu, at det er helt galt ..." [24]

Og her kommer så Laub for sidste gang i denne forbindelse: Den nye musik "må, på grund af visse tonearter, modulationer, dissonanser o.s.v., - den må hige, rase, bruse, svulme, smægte, alt i dramatisk fremstilling. Og den må som sin ret kræve at nydes. Tænk nu sådan en følelsesfuld menighedssang i den ny musikstil, - helt ukendt er fænomenet vist ikke, - ordene er kirkens, og menigheden gør dem til sine; tonen der bærer dem giver menighedens stemningsforhold til ordene, men denne gang et stemningsforhold der skal beskues i sin skønhed og nydes, - ligger ikke smægten og selvsmageri lige for døren? Og hvor bliver den enfold af som er hovedsagen i bøn og lovprisning? Her er tvefoldethed, en tale i ord til Gud, en skæven til sig selv i den tone man nyder." [25]

De af Laub forudsatte ører - og andres

Laub forudsætter som nævnt: ører, der er opdragede med kendskab til musikken i dens historiske udvikling.- Man kan imidlertid ikke udelukke, at der findes ører uden dette kendskab, som kan have en intuitiv evne til i kirkelig sammenhæng at skelne mellem det naturlige og ægte - og det selvhævdende og opstyltede (- eller hvilke ord man nu vil anvende for at illustrere denne skelnen). (Det behøver i øvrigt ikke at være "i kirkelig sammenhæng" - tænk blot på forskellen mellem Rungs og Schierbecks melodier til "I Danmark er jeg født"). De ovenfor anførte eksempler forsøger med ord (Laubs og andres) at illustrere, hvad melodierne "siger" - og dermed at fortælle, hvordan den lydhøre lytter tolker dem - og i hvor høj grad denne tolkning forhindrer, at en given melodi lader sig forene med teksten, ja, hvordan denne får fordrejet sin me-

---

[22] Musik og Kirke, side 147.

[23] Den danske Kirkes Historie, bd. VII, København 1958, side 298.

[24] Samfundet Dansk Kirkesangs Årsskrift 1983-84, side 117.

[25] Musik og Kirke, side 105.

ning ved at blive sunget på en idylliserende, hygge-om-dig-melodi. Andre eksempler kunne gives på, hvorledes en tekst ganske modsiges, ja, voldføres af en opblæst, selvglad melodi. Skulle læseren mangle fantasi på dette punkt, kunne jeg henlede opmærksomheden på kombinationen af Berggreens melodi til "Naturen holder pinsefest" og DDS 250 (en mésalliance som man kan høre i mange kirker) - hvor måske vers 7 er særlig grelt: "Hver gang en ærlig sjæl på jord/vil sine hænder folde/i Jesu navn, men bønnens ord/vil dø på læber kolde, ..." (Til den snik-snak-tekst, som Berggreen har komponeret melodien til, passer den som fod i hose.)

Men à propos de nævnte ører: Det er besynderligt, at man nødes til at konstatere, at der findes mange ører - ja, man støder endog på fuldt uddannede kirkemusikeres ører - både på Laubs tid og nu - der lader ganske døve over for det, en melodi siger - med eller mod bedre vidende - eller rettere: hørelse. Måske forfølger de andre mål og gør sig døve! Det skal ikke her forsøges udredet, hvorfor nogle ikke er i besiddelse af de nævnte ører - og hvis de er, hvorfor de så ikke tager dem i brug. En vis popularitetssøgen er nok en begrundelse - det er f.eks. ikke ukendt, at Hoffmanns melodi til "Hil dig, frelser" mange steder er blevet et "hit" blandt konfirmander. Brugen af de selvglade, iørefaldende "romantiske" og nyere "rytmiske" melodier ("båren af en kunst som vil sig eget, ikke hvad kirkens er" [26]) er et udtryk for, at mange kirkegængere siger (som Laub, dog uden hans ironiske undertone): "Den musik der behager mig mest er den bedste kirkesang." Følgende spørgsmål er derfor - ikke mindst i denne sammenhæng - aktuelt: Kommer vi til gudstjeneste for at blive konfronteret med noget, der er helt anderledes end det, vi kender fra vores dagligdag - eller forsøger vi at slæbe mest muligt fra denne med ind i kirken for at hygge os - og undgå det, der netop er "ganske anderledes" ? ...

De kirkelige melodier - og tekster

Laub indledte sin reform af kirkens musik for over 100 år siden, Musik og Kirke udkom for snart 80 år siden - og hvordan ser situationen så ud i dag?

Laub ville nok have afvist det betragtelige kompromis, der blev indgået med hans idéer med fremkomsten af Den danske Koralbog i 1954, men kompromis'et var nødvendigt - og det har ført til fredeligere tilstande på den kirkemusikalske front.[27] Og med dette værk gennemførtes definitivt et af Laubs mål: Den stive, døde koral blev udryddet,[28] og en vigtig del af hans arbejde havde hermed båret frugt. Det var også

---

[26] Musik og Kirke, side 177.

[27] En melodivælgers hverdag er jo fyldt med kompromis'er. Eks.: Selvom Lindemans melodi til "Talsmand, som på jorderige" virker ret opblæst, er der flere grunde til at vælge den: Laubs melodi er lidt speciel - og få kender den.

[28] Laub skriver i Musik og Kirke (side 130): "den sorte, tunge sky som havde ruget over dansk kirkesang svinder fra nu af lidt efter lidt bort." (Eksempel på den stive, døde koral: Det tog midt i 1800-

hans principper, der blev anvendt, når de gamle melodier i deres stive koralform skulle restaureres - og sideløbende med denne udvikling er syngetempoet i salmerne blevet levende!

Men den skarpe skelnen mellem kirkeligt og verdsligt som Laub forudsatte, har i tidens løb ændret sig. Han har f.eks. skarpe udfald i Musik og Kirke mod Kingos melodier (side 125f), ikke mindst mod Sarabande-melodien til "Sorrig og glæde", men vi synger vel alle i dag af hjertens lyst med på denne melodi - og man skulle da være et skarn, hvis man som organist ikke gjorde sit bedste for at få melodien til at "swinge" - alt dette på trods af, at Laub selv har komponeret en fornem melodi til denne tekst.

På andre områder fornemmer man derimod, at Laubs skarpe skelnen er sørgeligt aktuel; han skriver allerede i 1885: "En melodi er kirkelig, når den er et smukt og naturligt udtryk for den stemning, der går gennem en kirkelig tekst" [29] - og i 1887 formulerer han sig sådan: "En melodis kirkelighed afhænger til syvende og sidst af, om den passer til sin tekst, naturligvis under forudsætning af, at denne sidste er kirkelig" [30] - og flere steder i Musik og Kirke gør han opmærksom på, hvor altafgørende det er, at komponisten lytter sig ind til tekstindholdet i en salme. Der er vel ingen tvivl om, at salmen "Det er så sandt, at ingen så/ vor Herre ud af graven gå" [31] er en kirkelig tekst. Aastrup bevæger sig tilsyneladende varsomt i grænselandet mellem liv og død - uden vished (hvad intet øje så ...): "Hvad kun kan ske, hvis Himlen vil,/har jorden ingen vidner til." Med dette i tankerne forekommer det ubegribeligt, at en komponist kan fremstille en melodi, der så fuldkomment modsiger Aastrups sarte tekst. Melodien står anført i tillægget som den første af tre til denne salme og virker som en barsk protest imod Laubs krav om, at komponisten må lytte sig ind til indholdet i en salmetekst.

Skellet

"Det kirkelige" er undergået en forandring siden Laubs tid - eller: man har i visse kredse suspenderet den traditionelle kirkelighed, man protesterer imod den - og tror måske, at man derved nærmer sig en nutidig folkelighed.

Men den nutidige folkelighed i kirken ligger i forlængelse af traditionen - og denne tradition knyttes man nærmere til, når man erfarer, at andre er i færd med at kaste vrag på den og foragte den. Ved et af Samfundet Dansk Kirkesangs week-end-møder for nogle år siden bemærkede den daværende formand, Christian Thodberg (under en

---

tallet to hele minutter at synge ét vers af "Vor Gud han er så fast en borg".)

[29] "Kirkelige Melodier". Artikel i Morgenbladet 9.9.1885. Trykt i Samfundet Dansk Kirkesangs Årsskrift 1983-84, side 78.

[30] Om kirkesangen, 1887.

[31] 1994-tillægget, nr. 819.

debat om salmemelodier), at "vi nu må betragte f. eks. Windings melodi til "Den mørke nat forgangen er" som hørende til den danske kirkesangs gode traditioner, for: skellet ligger nu et andet sted!" [32] - Flytningen af skellet kan man jo ikke frakende anvendelsen af de "rytmiske" melodier et vist medansvar for. Når man erfarer, hvor mange forsøg der fra visse kredse gøres på at få indført "rytmiske" melodier - også til klassiske salmer - må man give Thodberg ret: skellet ligger nu et helt andet sted!

Men hvad stiller man så op med den "tradition", der i visse miljøer (også med kirkelig tilknytning) er opstået for folkelig (hvis den er det) sang af "rytmiske" melodier? Denne sang mangler ganske vist det kirkelige i laubsk betydning - men her passer tekst og melodi netop ofte til hinanden som fod i hose. Blandt salmer af denne art kan nævnes Hans Anker Jørgensens "Alt kommer væltende, hulter til bulter" med melodi af John Høybye - og "Du satte dig selv i de nederstes sted" (melodi: Merete Wendler). [33]

Når karakteren af disse melodier bringer tankerne i retning af revyviser eller værtshuse, er det så blot en nutidig parallel til, hvad Laub skriver om Kingo?: "Det er Kingo som har den ære at være den første repræsentant for ødelæggelsen. I hans "åndelige sjungekor" (1674 og 1681) bruges for første gang verdslige melodier af den moderne slags til gudelige ord. I sin lange og velskrevne fortale gør han undskyldninger derfor, - man ser altså at det var noget uvant han havde foretaget sig, - og henviser til de gamle som havde gjort det samme med deres salmer. Forskellen var jo bare den, at de havde taget deres toner fra kirkesangens nære slægtning, folkevisen; mens Kingo har taget sine fra selskabs- og dansevisen i den tids ukirkelige musik." [34]

Bortset fra, at de nyere "rytmiske" melodier ikke - som Kingos verdslige - er kendt i forvejen, må svaret nok blæse i vinden; - vi ved jo ikke (eller gør nogen?), hvordan de verdslige melodier, som Kingo foreslog, virkede på hans samtids kirkelighed.

Svaret på, hvad man stiller op med sang af "rytmiske" melodier i kirken, må blive: - at vi ikke kan løbe fra de tradtioner, vi bærer med os - og at vi derfor er nogle, der her op mod år 2000 har en grundfæstet fornemmelse af, at disse melodier ikke har hjemstedsret i kirken.

Ensidighed

Dette skriftlige arbejde skal ikke opfattes som et referat eller en anmeldelse af Laubs Musik og Kirke - dertil er det for ensidigt. Bortset fra brudstykker af Laubs biografi

---

[32] Citeret efter hukommelsen.

[33] 1994-tillægget, nr. 872 og 825.

[34] Musik og Kirke, side 125.

(med særlig interesse for hans virke som organist)[35] og omtale af enkelte protester mod hans kirkesangsreform er hovedsagelig kun et enkelt emne fra bogen blevet belyst: Laubs (og andres) beskæftigelse med og syn på kirkens salmemelodier - fortrinsvis den kirkelige romance.

Når kun dette ene emne og ikke meget andet fra Musik og Kirke gøres til genstand for særlig omtale er det

1) fordi vi er på vej mod en ny salmebog (og koralbog), og det derfor er aktuelt at holde en debat i gang om bl.a. hvilke "romantiske" melodier en sådan salme- og koralbog skal indeholde. Det er indlysende, at de indsungne romantiske melodier - særlig i de tilfælde, hvor der ikke findes andre på et givet versemål - er selvskrevne; men det vil være på sin plads at spørge efter begrundelsen for at indføre ukendte og dermed ikke indsungne melodier af tvivlsom lødighed fra den romantiske tradition. - Kunne man tænke sig, at ovenstående gennemgang af visse romance-melodier kunne fungere som øre-åbner for nogle læsere?

2) fordi der i tidens løb er skrevet meget - og kvalificeret - om, hvad Laub i øvrigt beskæftiger sig med i Musik og Kirke. Her skal først og fremmest gøres opmærksom på Jørgen I. Jensens "Gensyn med Musik og Kirke. Nogle teologiske og musik-kulturelle perspektiver. Dansk Kirkesangs Årsskrift 1977-78".

Og så skal anbefales den indledning, som Henrik Glahn skrev til tredje udgave af Musik og Kirke i 1978. Den er næsten uændret overført til fjerde udgave, og Glahn "belyser Thomas Laubs værk i relation til den udvikling, som har fundet sted siden fremkomsten af Musik og Kirke." [36] Glahn betragter ikke Laub som ufejlbarlig guru, men han gør sagligt rede for de områder, hvor der "siden Laubs død er sat spørgsmålstegn ved holdbarheden i mangt og meget af det, Laub stod for." [37] Mange af de af Glahn satte spørgsmålstegn vedrører Laubs faktuelle oplysninger og ikke helt vederhæftige restaureringsforsøg, og han har også øje for Laubs iltre og polemiske udtryksmåde, grænsende til "rethaverisk farisæisme" - men ånden og holdningen i Laubs værk rokkes der ikke ved! Afsnittet om Laubs gudstjenestesyn sammenholdt med det syn, som nogen i hans eftertid har på dét at afholde gudstjenester, er på tankevækkende vis med til at skildre udviklingen hen imod pluralisme inden for folkekirken. Glahns indledning er medvirkende til, at vi må vurdere Musik og Kirke som et værk, der har en betydelig grad af uundværlighed.

---

[35] Yderligere stof om dette emne kan findes i Samfundet Dansk Kirkesangs Årsskrift 1997 i Henrik Glahns artikel: "Laubs udvikling frem mod kirkesangsreformen".

[36] Søren Sørensen i forordet til 1978-udgaven.

[37] Musik og Kirke (1997). Indledning ved Henrik Glahn, side XIIIf, XX.

Den fri og uafhængige kunstner (!)

À propos pluralisme: Nedenstående er fra en fyldig reklametryksag for Danske Kirkedage 1998, 1.- 5.juli i Fredericia:

11] Når rytmerne rykker i kirken

Hvad er kirkemusik? Bach-koraler, orgelmusik, Grundtvigs salmer... eller er det "bare" en musikalsk underbygning af det kristne budskab uden begrænsning til en eller nogle få musikalske genrer?

Denne gruppe er for folk, der tør tænke alternativt, folk, der tør sende orgelet ud på sidelinien og hente bas, guitar og trommer ind i stedet. Intet er umuligt i denne gruppe, kun fantasien sætter grænsen. Denne gruppe henvender sig til folk, der kan spille på deres instrument (herunder selvfølgelig også sangstemmen). *Hvis du ellers kan bære det, skal du tage dit eget instrument med.* Vi glæder os til at komme i gang og høre dine indestængte drømme og vanvittige musikalske ideer.

Sammenhængende arrangement (tor., fre., lør.)
(*skal* vælges med samme prioritet alle 3 dage)
Max. deltagerantal: 16 pers.
Arrangeret af: Frivilligt Drenge- og Pige-Forbund, FDF.

Martin Bruun, 24 år, musikstuderende på Aalborg Universitet. Claus Lorentzen, 25 år, freelance musiker i København, spiller i flere bands.

Ud fra dette føler man sig overbevist om, at Martin Bruun og Claus Lorentzen nærer "modvilje mod, at kunstneriske frembringelser (og kirkemusikken udgør i den henseende ingen undtagelse) skulle bero på andre målsætninger end deres egen vilje til kunst. Og den hertilhørende "kunstner-identitet" består følgelig i, ikke at lade sig foreskrive noget i skabelsen af et kunstværk." (Peter Thyssen).[38]

Havde der et sted i indbydelsen stået: "Når man skal spille musik i en kirke, må man have visse forudsætninger - eller: er man underkastet visse begrænsninger - var det måske o.k., - men der står det modsatte. Når man læser: "Vi glæder os til at komme i gang og høre dine indestængte drømme og vanvittige musikalske ideer" kunne man derfor håbe, at nogen ville foreskrive disse musikere et og andet. Peter Thyssens bemærkning om kunstnere, der ikke vil lade sig foreskrive noget, giver også straks associationer til Carl-Henning Pedersens udsmykning af Ribe Domkirke - og Richard Mortensens nonfigurative billeder i Holmens Kirke. (Her går tankerne måske snarere i retning af kunst-formidlerne).

For en kirkemusiker er det en del af opgaven "at være foreskrevet noget" - og ud fra dette vælger man: musik, korsatser (og det betyder også tekst) og registreringer (dvs. hvilket udtryksleje). Derefter er man selv medvirkende i den fælles fremførelse af det valgte. For tredje gang bringes her citatet af Laub, der harcelerer over den nyere kirkesang: "den musik der behager mig mest er den bedste kirkesang" og (for nu at forlade det ironiske): Det er ikke den musik der behager mig mest, der er den bedste kirkesang - og heller ikke den, der behager menighed, præst, kor eller kirkesanger mest. Her trænger et andet citat fra Peter Thyssens indledning sig på (om den på forhånd indbyggede selvkritik):

"Det bemærkelsesværdige ved Laubs kritiske skelnen mellem sand og falsk

[38] Musik og Kirke (1997). Indledning ved Peter Thyssen, side VIII.

gudstjenste-musik er da i første omgang, at der er tale om en kritik, der er formuleret "indefra", nemlig i form af kirkemusikerens selvbesindelse på grænserne for de musikalske udfoldelser i menighedens gudstjeneste. Kodeordet for Laub er her, at musikken i gudstjenesten skal være af ren "tjenende funktion" - med henvisning til Mattæus 20,26. Og svarende til pointen i det pågældende skriftsted, er det da Laubs vedholdende påstand, at musikkens underordnen sig i gudstjenesten på ingen måde er identisk med opgivelsen af den musikalsk-kunstneriske kvalitet. Bliver derimod den musikalske æstetik ophøjet til et mål i sig selv (det være sig som hensigt hos udøveren eller som ønske fra modtageren), opstår uvægerligt den mislyd i gudstjenesten, hvor tonernes *virkning* fremstår som en erklæret konkurrent til ordets *sandhed*." [39]

Al den diskussion, der foregår i kirken nu ved det 20. århundredes slutning: om orgelets rolle, om kirkekoncerter (og her er vi nok ikke helt enige med Laub[40]), om liturgi, om gregoriansk sang på dansk, om salmetekster og -melodier, om gudstjeneste - har Laub for over hundrede år siden taget initiativet til - under nogen inspiration fra Tyskland. Om alle disse emner er der stadig meget at hente i Musik og Kirke - også i de to indledninger.

Da et væsentligt anliggende i dette skriveri har været protesten - med Laub som forbundsfælle - mod forrige århundredes hyggelig-gørelse af kristendommen, hvor den musikalske indfatning bærer en betydelig del af skylden - og da det er vanskeligt at udtrykke det bedre, end Jørgen I. Jensen har gjort, får han ordet til sidst:

"I en række af de romantiske melodier - der jo slet ikke er udtryk for romantik, men blot en bleg afglans af noget romantisk - placeres man i en borgerlig klunke-tidskristendom, som giver mange - bl.a. undertegnede - klaustrofobi. Det var denne snævre konstellation af kristendom og overfladisk selvbekræftelse, Laub vendte sig imod, for at nå ud til noget andet, så man kunne få - hvis blot udtrykket kunne tages nogenlunde afslappet - en fornemmelse af "ekstase", af at træde ud i en anden sammenhæng. Denne "ekstase" må stadigvæk være opgaven. Hos Laub selv blev resultatet af denne bestræbelse det mest sammenhængende og gennemtænkte syn på forholdet mellem gudstjeneste og musik, som vi hidtil har set herhjemme." [41]

---

[39] Musik og Kirke (1997), side IX.

[40] Se Musik og Kirke, side 79 nederst.

[41] Jørgen I. Jensens artikel i Dansk Kirkesangs Årsskrift 1983-84, side 120f.

ESKO RYÖKÄS

Kristologi i stället för pneumatologi

En analys av pneumatologin i den finska evangelisk-lutherska psalmboken från år 1986

Finlands evangelisk-lutherska kyrka har tagit i bruk en ny psalmbok ("Virsikirja")[1]. Det är med intresse man frågar sig, vilken teologi denna psalmbok presenterar. I stället för att analysera alla denna boks teologiskt beaktansvärda ställen är bearbetningen av den tredje trosartikeln det viktigaste. Jag kommer här - av historiska skäl - att befatta mig speciellt med de aspekter som berör pietismen, alltså i vilken mån psalmboken för de kristna understryker deras levnadsvandel som ett uttryck för tro i pietistisk bemärkelse[2], eller med andra ord: i vilken mån en renare - enligt våra dagars uppfattning - luthersk teologi i den nya boken redan går att finna. Ur denna synvinkel blir ett antal ställen analyserade och tolkade. Att detta också innebär en analys av pneumatologin i sin helhet, är naturligtvis ingen nackdel.

Den nya psalmboken

Kommittén som bildats för att omarbeta psalmboken arbetade i tio år, från januari 1974 till början av år 1984, med skisseringsskedet, efter det framfördes den för en av kyrkomötet utsedd kommitté för granskning. Vid kyrkomötet 13.2.1986 godkändes psalmboken[3]. En förnyad psalmbok var färdig.

---

1. Egentligen finns det två böcker: en på finska och en på svenska. Citaten här är från den finska upplagan: Suomen evankelis-luterilaisen kirkon virsikirja. Hyväksytty ylimääräisessä kirkolliskokouksessa 13. helmikuuta 1986. Kustannusosakeyhtiö Otava, Helsinki/Keuruu 1987. Om böckerna, se: Virsitieto. Käsikirja virsikirjan käyttäjälle. Utg. Av T.I. Haapalainen, Helsinki 1988.

2. Pietismen var av stor betydelse inom Finlands evangelisk-lutherska kyrka. Om pietismen se t.ex.: Erkki Kansanaho, Hallen pietismin vaikutus Suomen varhaisempaan herännäisyyteen, Suomalaisen teologisen kirjallisuusseuran julkaisuja XLVI, Helsinki 1947, s. 47; Matti Taipale, Halle ja Trankebar. Pietismin lähetyskäsityksen syntyvaihe. Suomalaisen teologisen kirjallisuusseuran julkaisuja LXXXIV, Helsinki/Vammala 1970, s. 92-97, särskilt s. 94; Bengt Hägglund, Teologins historia. En dogmhistorisk översikt, Malmö / Stockholm 1984, s. 306-307.

3. Seppo Suokunnas: Vuonna 1986 hyväksytty suomalainen virsikirja ja sen valmistuminen - Käytännöllinen teologia ja kirkko. Juhlakirja dosentti Pentti Lempiäisen täyttäessä 60 vuotta 18.syyskuuta 1992. Helsingfors Universität, Schriften zur praktischen Theologie C 10, Red. Av. Jyrki Knuutila - Esko Koskenvesa - Kalevi Tamminen, Jyväskylä 1992, s. 157-170, 159-163.

1. *Indelningen*

Psalmbokens slutliga form består av fem delar. Uppdelningen finns i tabell 1:

Tabell 1: Den finska psalmbokens uppdelning från år 1986

Avdelning		*Psalmer*	*Andel*
I.	Kyrkoår	1-163	25%
II.	Gudstjänstliv	164-255	15%
III.	Livet i Kristus	256-454	31%
IV.	Livet i Guds värld	455-603	24%
V.	Död och evighet	604-632	5%

Psalmerna för speciella åldersgrupper finns fördelade till speciella avdelningar, förutom avdelningen "*barn*" innehåller t.ex. avdelningen "*gudstjänstliv*" barnsånger. Allt som allt har boken indelats i 47 underavdelningar. Något fullkomligt nytt i den finska traditionen är t.ex. avdelningarna "*Guds skapelsearbete*", "*Kallelse och ödmjukhet*" och "*Gemenskap*". Det finns nya sånger framför allt i avdelningarna "*Barn*" och "*Ungdom*", under sångerna för "*Hem och familj*", "*Skola och studier*" samt "*Kyrkliga sakrament*" och "*Påsk*"[4].

Kommittén strävade efter att inte placera psalmerna om döden i slutet av boken, utan ville fördela dem över olika avdelningar i boken som en naturlig del av det kristna livet. Kyrkomötet bevarade dock den traditionella uppdelningen.[5]

2. *Diktare*

Den nya psalmboken innehåller 47 sånger färre än den gamla psalmboken, allt som allt 632 sånger. Av dem är 174 texter och ungefär 120 melodier fullkomligt nya.[6] De flesta av de äldre sångerna, 458 för att vara exakt, finns bevarade i den nyaste boken, men är alla

---

4. Suokunnas 1992, s. 167.

5. Suokunnas 1992, s. 167.

6. Haapalainen et al. 1990, s. 75, och Suomen evankelis-luterilaisen kirkon virsikirja 1987, s. 6. På s. 5-8 finns den av kyrkomötet bildade Redaktionskommitténs förord. Kommitten hade som uppdrag att granska upplagan in i minsta detalj före publiceringen.

omarbetade. Av texterna härstammar 215 från Finland, 150 från Tyskland och 99 från Sverige. Uppdelningen kan skådas i detalj i följande tabell 2.[7]

Tabell 2: Sångernas härkomst i den finska psalmboken från år 1986

Land/Språkområde	*Identifierade diktares sånger*	*Övrigt*
Finland	215	16
Tyskland	150	19
Sverige	99	14
England	25	1
Norge	17	
Danmark	15	3
Estland	5	
Italien	5	
Holland	4	
Ungern	4	
Belgien	3	
Holland/England	3	
Italien/Frankrike	3	
Frankrike/Schweitz	2	
Latin	2	18
Namibien	2	
Schweitz	2	
Frankrike	1	
Grekland	1	
Island	1	
Österrike	1	
Spanien	1	
Tjeckien	1	
Böhmen		1
Latin-Tyska		1
"Ortodoxa"		1
Nordiska länder		2

7. Dessa och följande upplagor nämns i: Suomen evankelis-luterilaisen kirkon virsikirja 1987, s. 743-751. Referenten för musik i Centrum för gudstjänsten och kyrkomusiken i finlands evangelisk-lutherska kyrka, Hannu Vapaavuori, konstaterade 26.9.1994 att detta är den nyaste listan av psalmer: Se dessutom Haapalainen et al. 1988, s. 113-194, där diktaren dock inte finns angiven på någon lista. Många psalmer innehåller strofer från olika länder. Psalmerna har kategoriserats efter den första strofen.

Det är helt uppenbart att de flesta sångerna härstammar från Finlands västliga grannländer. Ett antal sånger är ännu oidentifierade, d.v.s. diktaren, han/hon är ännu okänd. I tabellen betecknas de som "övriga sånger". Till denna grupp hör även den ortodoxa påsksången (ett *troparion*), vilken är geografiskt helt oidentifierbar.

En del av de finska sångerna är skrivna under **svenska tiden**. De räknas ändå som finska sånger, d.v.s. att härkomstlandet förstås geografiskt inte språkligt. Ungefär 70-76 sånger har hittills inte kunnat identifieras. Av dessa härstammar ändå t.ex. 19 från Tyskland. Det exakta antalet står ännu öppet emedan inskrivningen av sångerna i psalmboken ännu inte är slutförd.Till exempel borde antalet sånger i Tabell 2 vara 638, i psalmbokens bibliografi förekommer alltså sex sånger två gånger. Vilka dessa är går inte att belägga entydigt.

Enligt kommittésekreterarens meddelande härstammar ungefär 85 av diktarna från Finland, 93 från Tyskland, 45 från Sverige, 22 från England och 14 från Norge.[8] Detta innebär att tyskarna är representerade med färre sånger per diktare än finnarna. Från några diktare kan man finna mer än 10 psalmer. Det oftast förekommande diktarnamnet är den finska diktarinnan Anna-Maija Raittila (1928-) med 17 psalmer. 15 psalmer är av Johan Ludvig Runeberg (1804-1877) och Hemminki Maskulainen (ca 1550-1619). Niilo Rauhala (1936-) har 13 och Jaakko Haavio (1904-1984) 12 psalmer. Från Sverige har Haqvin Spegel (1645-1714) dock 15 psalmer. Från tyskarna härstammar också Paul Gerhardts (1607-1676) och Friedrich von Spees (1591-1635) 15 psalmer och från reformatorn Martin Luther (1483-1546) finns det 11 psalmer till i finsk tolkning i psalmboken.

Psalmbokens förnyelse var grundlig. Enligt uppgifter från den av Kyrkomötet utvalda psalmbokskommitténs ordförande dosent dr. Pentti Lempiäinen, omarbetades alla sånger utom tre. Den största förändringen enligt honom är införandet av den anglosaxiska traditionen och förminskningen av t.ex. den rika tyska traditionen. Gamla tyska sånger ersattes av nya. Under behandlingen i kyrkomötet återfick många sånger sin gamla språkdräkt.[9] - Exempelvis Dietrich Bonhoeffers bekanta sång (1906-1945) "*Av goda makter*" ("*Von guten Mächten*") är idag psalm nummer 600 I den finska psalmboken (nummer 527 I den svenska).

---

8. Suokunnas 1992, S. 159, 166

9. Pentti Lempiäinen muntligt 24.3.1994; Suokunnas 1992, S.165, vet om att antalet psalmer från Norge och de anglosaxiska länderna har stigit. - Det finns tillsvidare ingen exakt analys över förändringarna i den nya psalmboken och inte heller över förändringarna från kommittéarbetet eller över senare förändringar.

3. *Melodierna*

Enligt Suokunnas är melodierna i den finska psalmboken av tradition rätt så enhetliga. De baserar sig på klassiskt tysk-svenskt koralmaterial från 1500- och 1600-talen, likaväl som de finska folkligare varianterna. Denna enhetlighet avskaffades med avsikt.[10]

De flesta koraler finns enligt Suokunnas med gamla lutherska melodier. Dessutom finns det med I psalmboken folksånger, moderna koraler (t.ex. Bengt Johansson, Gabor Tratjer), sånger för ungdom (t.ex. från Tyskland "*Skänk oss fred*" {"*Gib uns frieden jeden Tag*"} och "*Hjälp, Herre, min* dag" {"*Hilf, Herr, meiner Tage*"}), nya barnsånger, ett par negro spiritualer och gamla gregorianska melodier. Kommittén bemödade sig om att varje melodi var just densamma som diktaren hade valt.[11]

I Finland pågick länge en diskussion över om psalmmelodierna skiljer sig från andra melodier. I det finska språket skiljer man mellan "*virsi*", alltså psalm, och "*hengellinen laulu*", d.v.s. andlig sång. En psalm är mindre glad och modern än övriga andliga sånger. Enligt Suokunnas avslutade publiceringen av den nya psalmboken denna diskussion, eftersom den innehåller melodier av de mest varierande slag.[12]

Den finska psalmboken från år 1986 är en ny bok, i flera bemärkelser. Det går dock ännu att igenkänna de gamla texterna och traditionella melodierna av finsk och protestantisk härkomst. Vissa element av den modernaste utvecklingen inom kyrkomusiken har dock omvälvt det gamla. I sin nuvarande utformning innehåller boken mycket gammalt, men även det nyaste som finns. - En hurudan teologi representerar en sådan bok?

Konkordansmetoden

För oss vore det av betydelse att veta, om teologin i psalmboken har förändrats. I detta sammanhang har jag ingen möjlighet att genomföra en helhetsanalys av teologin. Jag kommer att koncentrera mig på det intressantaste och analyserar psalmbokens pneumatologi i sin helhet.

Som metod använder jag en konkordansmetod, d.v.s. jag analyserar inte själva psalmerna utan gör en stickordsanalys av några ord. På detta sätt är det möjligt att minska forskarens

---

10. Suokunnas 1992, S. 166.

11. Suokunnas 1992, S. 166.

12. Suokunnas 1992, S. 166.

subjektivitet. Problemet är, att psalmkonkordanserna inte alls är avsedda för en sådan analys. Det är ändå inte så illa, då man med skäl kan anta att konkordansens målsättning inte heller är en speciell dogmatisk position. De erbjuder tillgång till ett register, i vilken bokförfattarna själv har valt ut stickorden. Eftersom det finns tillgång till två olika lexikon är ensidigheten inget problem.

Tekniskt sett genomförs analysen av de båda konkordanserna. Dessa böcker avgränsar min analys. Efter noggrant övervägande presenterar jag här egentligen bara en likadan överblick som dessa båda böcker utgör - men detta kan ändå vara intressant.

1. Uttrycken

Om vi först betraktar typiska signalerande uttryck, kommer vi till följande resultat: De uttryck och ord som kännetecknar pietismen dyker inte mera så ofta upp. T.ex. "*andedräkt*", "*stenhuggare*", "*Bild*", "*elddopet*" och "*svika anden*" förekommer överhuvudtaget inte mera, "*smord av ande*" (374,4), "*befläcka själen*" (543,4) och "*döpt av ande*" (504,2) bara en gång, "*kärlek till världen*" bara två gånger (152,5; 408,3) och "*människan är Andens tempel*" tre gånger (117,1; 194,6; 400,4).[13]

Sålunda beskrivs själen inte mera som Guds skapelse, människan är i stället för själen en hel människa (t.ex 460,2). Det är inte mera människan eller själen utan den Helige Ande eller Herren, som fördriver synderna (t.ex. 113,3). Det är uttryckligen Herren, som genom dopet verkar pånyttfödelse (t.ex. 215,3). Människan är inte mera så stor och mäktig, inte så kunnig beträffande den egna frälsningen som i vissa pietistiska traditioner.

Något av de gamla traditionerna kommer fram i varje fall. Människan kallas ännu "*brud*" (58,7; 345,2; 632,2), så också "*kyrkan*" (164,1), "*församlingen*"(574,5; 621,2) och "*Sion*" (4,1). Eftersom detta inte är ett så allmänt fall kan det inte vara frågan om en brudteologi. "*Kärleken till världen*" hänvisas det också indirekt till på tre andra ställen (299,7; 314,2; 389,4),[14] men som en önskan, att ta avstånd från världen. - Så långt om analysen av de förekommande uttrycken.

---

13. Analysen baserar sig på den nya psalmbokens konkordans: Pentti Lempiäinen, Virsikirja Sanasta sanaan. Virsien raamattuviitteet. Virsien sanahakemisto, Pieksämäki 1987.

- Följande formuleringar har här granskats: anden och ordet (henki ja sana), Andens dop (hengen kaste), Andens dräkt (Hengen asu/puku), Smord med Ande (Hengen voide/voitelu), *fördriva* (karkottaa), *stenhuggare* (kivenhakkaaja, taiteilija, kuvanveistäjä), *bild* (kuva, luomus), *Skaparen* (Luoja), *skapad* (luotu), *kärleken till världen* (maailmanrakkaus), *bruden* (morsian), *svika Anden* (pettää Henkeä), *befläcka Andens dräkt* (tahrata) och *elddopet* (tulikaste). Uttrycken *Anden, Skaparen, Skapelsen* och *Bruden* förekommer på flera ställen och de facto presenterar Lempiäinen inte alla ställen med orden *Anden* och *Skaparen*. Dessutom: Virsihakemisto. Virsien aiheet ja yhteydet Raamattuun, utg. Jaakko Mäkeläinen, Helsinki/ Hämeenlinna 1987/88. Se vidare i texten.

14. Detta har Mäkeläinen 1987/88 (S. 139, som psalm till I Joh 2,15) meddelat. I 398,3, till vilken Mäkeläinen även hänvisar, talar man om den världsliga äran, inte direkt om kärleken.

2. *Bibelcitaten*

Till skillnad från den förra upplagan, finns i den nuvarande versionen inte mera bibelcitat till ifrågavarande psalm, utan bara uppgifter om psalmens tema. Med de lexikaliska hjälpmedlen kommer vi igen litet längre.

Vi kan komplettera det ovannämnda resultaten genom en annan analys. Vi vill först analysera ett antal uttryck och hänvisar till bibelställen, vilka har stor betydelse i den pietistiska traditionen. Här är det fråga om en analys av de citerade orden. På detta sätt kommer vi via bibelställena till bestämda uttryck och kan arbeta vidare med konkordansen. Som hänvisande formuleringar kan man använda uttyck som *"anden"*[15], *"kärleken till världen"*[16], *"bedra anden"*[17], *"smörjas med ande"*[18], *"stenhuggaren"*[19]. De med denna metod utarbetade resultaten är naturligtvis inte fullkomliga, men de hjälper oss en bit på vägen.

Det huvudsakliga resultatet är igen entydigt: de uttryck som hänvisar till den pietistiska traditionen är inte så mångfaldiga. Det förekommer inte - mera - en teologi baserad på uttrycken *"smord med ande"* i den mening som finns i apostlagärningarna 10, *"stenhuggaren"* eller *"bedra anden"*. *"Andens nådedop"* nämns dock i 123,5, *"Andens dop"* i 504,2, *"vara fylld av Ande"* direkt i 112 och 250,2.[20] Dessa ställen är varken många eller viktiga för argumentationen.

Vissa för pietismen typiska accentueringar är ändå framträdande. Förutom de ovannämnda två direkta och tre indirekta citaten om *"kärleken till världen"* kan vi nu nämna ett litet antal av andra ställen, där det hänvisas till 1 Joh 2,15 (som t.ex. 355,3; 385,2).[21] Vi måste dock beakta att: uttrycket *"kärleken till världen"* förekommer i den finska bibelöversättningen från år 1986 bara en gång. Dock förekommer den i psalmboken till och med några gånger. Detta är mycket intressant. Det är fråga om en klar överdimensionering. - Så långt kan en analys av bibelcitaten komplettera uttrycksanalysen.

---

15. Mt 3,11; Joh 1,33; Apg 2,4; 5,11; 9,17; 11,6

16. I Joh 2,15

17. Apg 5,3

18. Apg 10,38

19. Esra 3,7; I Kr 22,15

20. Dessa har nämnts av Lempiäinen 1987, s. 51

21. Lempiäinen 1987, s. 68, nämner dessa två indirekta ställen, vilka inte har nämnts av Mäkeläinen 1987/88.

3. *Avdelningarna med psalmer om anden*

I detta sammanhang är det rekommendabelt att speciellt och separat analysera varje psalm som hör till bokens följande avsnitt: "*Pingst*", "*Treenigheten*", "*Kristi församling*" och "*Gemenskap*".[22] Två större resultat är här igenkännliga.

För det första: människornas aktivitet framkommer ännu i bestämda relativt korta formuleringar. Det talas om själen, som skall uppfylla Guds vilja. I detta sammanhang ber man dock att Gud ger kraft till detta (t.ex 120). Detta passar bra ihop med den ovan antydda viljan att ta avstånd från det världsliga.

För det andra: kyrkan och församlingen blir ofta i stället för kyrka/församling av den Helige Ande betecknad som Kristi kyrka/församling. Ett avsnitt av psalmboken har direkt titeln "*Kristi församling*" och slutligen bara i tre (167, 168, 171) av de 19 sångerna om församlingen (164 - 182) används uttrycket "*den Helige Andes kyrka*". Ofta är den treenige Guden subjekt men på de flesta ställena tilltalar man faktiskt Kristi församling. I princip är det naturligtvis både möjligt och dogmatiskt riktigt. Frågan lyder dock: är kyrkan enbart Kristi församling? Varför hör då ecklesiologin. till den tredje trosartikeln, varför talar psalmboken inte om kyrkan som den Helige Andes skapelse?

Det är möjligt att påstå, att denna accentuering av Kristus som församlingens ledare och de ovannämda resultaten med överdimensionalisering av "*kärleken till världen*" hör samman. Här närmar sig alltså psalmernas teologi och pietismens teologi varandra: Kristus är Herre, vi skall ta avstånd från världen och följa honom, för att bilda Kristi församling. Den Helige Ande betonas inte i lika stor utsträckning. Ett exempel är nog för att förtydliga en sådan finsk accentuering.

I avsnittet "*Pingst*" har ordet "*församling*" använts bara i psalm 114. "*Kyrkan*" förekommer inte alls i denna psalm - en finsk säregenhet redan i katekesen - "*församlingen*" står i vers 1, såväl som i vers 2, vilka egentligen båda härstammar från Martin Luther. De båda första stroferna handlar om vår gemensamma tro. Man ber den Helige Ande förena de troendes hjärtan.

I stroferna 3-6 har man redan gått över till frågan om, hur de troende bättre skall lära sig känna Kristus. Man ber den Helige Ande att hjälpa människorna, att känna Fadern riktigt (strof 3) och leva utan lögn (strof 4). De svaga skall med hennes hjälp stärkas i sin tro (strof 5) och de troende föras till ett tappert krig (strof 6). Det handlar om, att den Helige Ande skall hjälpa de troende att leva riktigt och ha mera kunskap och mod i sin tro. Här i sångens senare avsnitt (strof 3-6) är de troende, deras förhållande till Kristus och den

22. D.v.s. 111-125, 126-135, 164-182 och 444-454 av allt som allt 632 psalmer.

verkliga förändringen med den Helige Andes hjälp ett objekt. I stället för församlingen handlar det om att vandra i tron.[23]

Accentueringen i senare delen av psalm 114 är typisk för den finska kyrkosången i avdelningen för pingstpsalmer och utöver det också inom andra sånggrupper. Inte Guds aktivitet genom Anden, utan - den av den Helige Ande stödda - människan är i medelpunkten. "*Den rätta vandringen*" i den Helige Ande nämns ofta. Allt detta gäller utöver "*Pingst*"-avsnittet också andra delar av sångboken.

När vi försöker förstå det som hittills behandlats i denna artikel, ligger den tolkningen nära, att psalmboken hellre tar avstånd från den finska pingstförsamlingens teologi än den pietistiska traditionen. I vilken mån denna konklusion är överenstämmande och kännetecknande för psalmbokens teologi i sin helhet vore en uppgift för forskningen i framtiden.

Resultaten

Den finska psalmboken från år 1986 innehåller flera nya element. Ett antal psalmer och melodier har införts med reformen. I psalmbokens teologi, såvitt det handlar om pneumatologin, finns det ännu några spår, säkert inte många, av gamla pietistiska element.

Inom den finska kyrkan har pietismen spelat en stor roll. Det pietistiska inflytandet kunde därför fortfarande vara kännbart i den nya psalmbokens pneumatologi. Den ovan genomförda korta analysen med hjälp av konkordansmetoden kommer i varje fall till ett negativt slutresultat, d.v.s. de pietistiska uttrycken har i den evangelisk-lutherska kyrkans nya psalmbok slopats nästan helt. Uttrycket "*kärleken till världen*", som ännu finns kvar, utgör ett undantag. Som negativt resultat finner vi en avsaknad av tydliga starka uttryck. Andra tydligt gamla pietistiska tendenser går dock att igenkänna i psalmboken. I den nya psalmboken finns - ännu dock ganska sällan - en viss mänsklig aktivitet beskriven, nämligen distans till eller vilja att avstå från världen.

Noggrannare analyser visar, att Kristus har tillägnat sig något från den Helige Andes aktivitetsområde, i den mån det kan ses i den tredje trosartikeln och just i psalmernas ecklesiologi.

Kristologin spelar alltså en betydande roll inom pneumatologin i den finska kyrkans nya psalmbok. Är detta egentligen vanligt i dagens lutherska kyrka?

---

23. Psalm 114, i psalmboken: se ovan. Luthertexterna härstammar från: Geystliche gesank Buchleyn, Wittenberg 1524; Haapalainen et al. 1988, s. 133. Luthers psalm är många gånger omarbetad men baserar sig på "*Veni Sancte Spiritus*" - "*Kom, Helige Ande*".

BENEDIKTE BRISSON

Gellerup Kirkesangbog '96

121 numre, 176 sider. Teksten og overskrifterne er trykt med Times New Roman 12/henholdsvis 16 i tekstbehandlingsprogrammet Lotus Ami Pro 3.1. Noderne er skrevet i musikprogrammet Musicator 2.0 og importeret i tekstfilerne via udklipsholder. Illustrationerne er dels indscannet som tif-filer med en opløsning på 200 dpi og dels som pcx-filer med en opløsning på 400 dpi. Endvidere er anvendt enkelte færdige clip-arts, som er hmp-filer. Billederne er indsat via tekstbehandlingsprogrammets kommando: Indsæt billede.

I 1992 udkom den første Gellerup Kirkesangbog. Den blev til i et samarbejde mellem de organisationer, der arbejder ud fra Gellerup kirke: KFUM & K, FDF med flere. Meningen var, at dette salmebogstillæg skulle afløse Salmer og Kirkeviser, som havde været i brug i en årrække, og introducere en række nye salmer til menigheden. Endvidere skulle tillægget indeholde noget ældre, populært stof, som ikke fandtes i DDS, men som ofte blev ønsket, f.eks. i forbindelse med bisættelser, primært salmen "Kun en dag, et øjeblik ad gangen".

Den første kirkesangbog blev derfor forholdsvis bred. Der var både Grundtvig, Blicher og H.C. Andersen side om side med Holger Lissner, Hans Anker Jørgensen og Johannes Johansen. Der var melodier og oversættelser af folk med tilknytning til Gellerup kirke - det var et rigtigt lokalt tillæg på 71 numre.

Det var så tanken, at dette tillæg skulle revideres med et "passende" mellemrum. Derfor var GK 92 samlet med spiralryg, for at det skulle være muligt at revidere uden at udskifte hele Kirkesangbogen. Det viste sig dog, at løsningen med spiralryg var mindre holdbar, og at en revision også ville betyde, at sangbogen skulle samles på en helt anden måde.

Da det officielle salmebogstillæg og børnesalmebogen "Gud ske tak og lov" udkom, blev det drøftet, om en af disse skulle anskaffes i stedet for det hjemmegjorte salmebogstillæg. Men end ikke ved at anskaffe begge de nye bøger kunne man få den salmesamling, man ønskede, og det ville sandsynligvis være billigere at lave et nyt tillæg. Resultatet blev dog, at udgifterne til trykning af Kirkesangbogen blev en smule større end hvis vi havde valgt f.eks. at købe "Tillæg til DDS" fra 1994.

Da der iøvrigt var mange trykfejl og andre unøjagtigheder i GK 92, nedsattes et udvalg i foråret 1994 med den opgave at revidere og forny Kirkesangbogen. Udvalget bestod denne gang igen af repræsentanter fra organisationerne, men også organisten og en af kirkens præster var med.

Der var enighed i udvalget om, at layoutet skulle forbedres væsentligt. Der skulle læselige noder, helst med becifringer, til alle melodiforslag, som ikke stod i DDK. Så mange børnesalmer som muligt skulle gennemillustreres, og den øvrige salmetekst skulle trykkes så letlæselig som muligt. Den salmesamling man ønskede, skulle bl.a. indeholde flere illustrationer dels til enkelte kernesalmer fra DDS og dels illustrationer af andre børnesalmer, bl.a. til brug i forbindelse med undervisningen af handicappede konfirmander. Man ønskede også at kunne synge en salme fra DDS på en ny melodi, således at både tekst og ny melodi er trykt.

Udvalget ønskede KS indbundet med plasticovertræk og med syet ryg. På denne basis og et anslået antal sider blev der indhentet tilbud fra forskellige trykkerier. På udvalgets

anbefaling valgte menighedsrådet det markant billigste tilbud. Dette implicerede, at alt materiale skulle foreligge på disketter, som trykkeriet så ville bruge til at trykke fra.

I september 1994 var man færdig med at gennemgå den gamle kirkesangbog for at finde ud af, hvor mange numre herfra, der skulle med i en ny kirkesangbog. Samtidig afsøgte en undergruppe bl.a. Statsbiblioteket for samlinger af nye salmer, ligesom menigheden i lighed med resten af udvalget stærkt blev opfordret til at komme med forslag.

Disse nye salmer - efter en hurtig, kritisk sortering nåede udvalget ned på ca. 200 numre - blev derefter gennemgået og for de flestes vedkommende prøvesunget på udvalgsmøder i løbet af efteråret. Ved juletid lå antallet af numre til den nye KS på 100 inclusive de omkring 50, der skulle genbruges fra GK 92.

I 1995 lå arbejdet med KS stort set stille indtil april. Da var der kommet en del helt nye salmer til, og antallet af salmer lå nu på 120, hvorfor udvalget besluttede at lukke for flere salmer. De 120 numre var for de flestes vedkommende nye salmer med Holger Lissner, Hans Anker Jørgensen og Johannes Johansen som hovedforfattere og med en fordeling i emner, der passede til det behov, man forventede at have, nemlig at kunne bruge Kirkesangbogen både til højmesser og arrangementer for alle aldersklasser.

I april blev alle salmetekster så skrevet ind i WP 5.1 (senere konverteret til Lotus Ami Pro 3.1), og man ledte nu efter en person med adgang til et nodeskrivnings-program. Personen og programmet blev fundet i menigheden, og i maj-juni blev ca 40% af nodematerialet skrevet ind. Så rejste personen og programmet fra menigheden, og man var lige vidt.

Heldigvis stillede en af kirkens korister programmet til rådighed i en nyere version. Men denne version kunne ikke læse de først indskrevne noder, så alle noder skulle skrives om. I august 95 var tekst og noder så endelig på plads, og der blev taget prøvetryk til 1. korrektur.

Efter otte ugers 1. korrektur af tekst og noder hver for sig og 2. korrektur af tekst og noder samlet blev illustrationerne scannet ind og importeret i tekstfilerne, som derved i flere tilfælde voksede så meget, at de måtte deles. Illustrationerne var for en stor dels vedkommende hentet fra GK 92, hvor de var blevet limet fast og derefter fotokopieret.

I slutningen af oktober 95 var de sidste illustrationer på plads, og der blev lavet en ny printkopi til sidste korrektur. Herefter kunne Kirkesangbogen sendes til trykkeriet. Nu viste det sig, at det pågældende trykkeri var ude af stand til at modtage materialet på diskette. Trykkeriet ville i stedet lave en kopi ud fra et print, man så skulle aflevere i stedet for disketter. *Derfor* havde tilbuddet ligget på omkring det halve af de øvrige trykkeriers!

Kirkesangbogen forventedes at udkomme 1. søndag i Advent 1995. Men da udvalget først midt i december havde alle de nye tilbud i hus, og menighedsrådet derefter skulle tage stilling til dem, blev udgivelsen udskudt til kirkens fødselsdag, den 6. juni 1996.

De tilbud, man nu havde fået, lå stort set i samme prisgruppe, som var væsentlig dyrere end den beløbsramme, der i første omgang var blevet udstukket. Derfor anbefalede udvalget igen det billigste tilbud og overlod derefter hele økonomien til menighedsrådet.

Endvidere kunne en kontrolopringning til KODA oplyse, at forfattere og komponister alle skulle bedes om tilladelse til, at deres værker blev trykt i Gellerup Kirkesangbog - selv om der udtrykkeligt stod på den, at sangbogen kun var til brug internt i Gellerup kirke.

At opspore adresser på danske, nordiske og tyske bidragydere var et kapitel for sig. De blev alle tilskrevet, og hovedparten gav tilladelse til, at deres salme eller melodi måtte bruges uden videre. Enkelte havde dog solgt deres rettigheder, hvorfor der skulle betales en vis afgift til det pågældende forlag, i alt beløb disse afgifter sig til knap 2000 kr.

Til kirkens fødselsdag var kirkesangbogen stadig ikke færdig. Det sidste nummer i den er en salme, skrevet til kirkens fødselsdag og optaget i Kirkesangbogen på ihærdig opfordring fra menigheden. Da Kirkesangbogen derefter var printet ud for sidste gang, fejl rettet og alle filer læst ind til trykkerens printerdriver, kunne jeg endelig, den 17. juni 1996 kl. 10.00, køre ud og aflevere 15 disketter og en stor stak print til trykkeren.

Gellerup Kirkesangbog 96 har været undervejs i 2½ år. Udvalget er svundet ind fra seks til fire medlemmer. Vi udkom søndag den 8. september 1996, sådan at den nye kirkesangbog bliver taget i brug nu ved starten af sæsonen 96/97. Og vi har slettet det afsnit i forordet, der antyder, at en ny kirkesangbog kan ventes om et "passende" antal år - dette salmebogstillæg kan godt holde, til der kommer en ny salmebog engang efter år 2000!

Lundes sang- og salmeleksikon. Redaktør: Tobias Salmelid. Lunde forlag 1997.

Lunde forlag har nylig utgit et sang- og salmeleksikon som fungerer som ei oppslagsbok med informasjon så vel om komponister og salme og sangforfattere som om salme- og sangtitler.

Kirkemusikk forøvrig er lite berørt. De titlene som nevnes, er primært de som finnes i noen nærmere definerte salme- og sangboker. Dermed er de viktigste og største verkene sett fra en kirkemusikalsk synsvinkel ofte ikke nevnt, mens mer ubetydelige, små melodier eller tekster er med. Derimot finner en i dette sang- og salmeleksikonet en rekke pop-, revy- og drikkeviser, fordi altså disse står i noen av de nevnte sangbøkene! Desuten skjemmes leksikonet av et hav av unøyaktigheter og merkelige prioriteringer. For bare å nevne et mindre utvalg:

Om J.S. Bach heter det at han blant annet skrev fire Brandenburgerkonserter (han skrev seks) og verdslige kantater, men ingenting om at han skrev hundrevis av kirkelige kantater. Og en av de salmemelodiene som det refereres til, er ikke skrevet av ham!

Brorson gav ikke ut Svanesang. Disse sangene blev funnet i hans etterlatenskaper etter hans død og ble utgitt av andre.

Ofte brukes bare etternavnet når ophavsmenn oppgis. Det er vel ok når det gjelder for eksempel Kingo og Händel, men om julesangen "Den store stjerna" står det at den er skrevet av Gundersen! Umulig å vite hvem dette er, unntatt for oss som tilfeldigvis kjenner Svein.

Bildegalleriet virker helt tilfeldig. Mange artikler om viktige bidragsytere følges ikke av bilde, i motsetning til enkelte opphavsmenn som bare har gjort en ubetydelig innsats.

Mens de fleste kjernesalmer og -sanger er relativt kort beskrevet, fyller enkelte mindre viktige sanger betydelig plass - som "De kommer fra øst og vest" som fyller hele 60 spaltelinjer! Her er også en mengde floskler:

Om Sarah Adams heter det at hun var "høy og vakker, livlig og vittig". Når Bernt Anker skal beskrives, finner vi at han "kunne gi svar som ikke var så lette å glemme"! Charlotte Anker "levde et trekkfuglens liv mellom Danmark og Norge". Sangen "Brødre og søstre vi skilles nu ad" sies å være "populær både blant eldre og yngre"! Andraé Croach har kombinert jazz, rhytm (sic!) og pop! Petter Dass er (bl.a.) pietist! Anders Hovden "var en fin mann, snill og god"! L.M. Lindeman var "grunnærlig"! Trond Kverno "satte pris på latinlinjen på gymnaset"! Hans I. Fagervik er sogar "kristen"!

I tillegg finnes det en rekke trykfeil og andre unøyaktigheter.

Som oppslagsbok har leksikonet sin verdi, ikke minst fordi det ikke finnes noe slikt i handelen på norsk nå. Men det er pinlig mange svakheter å finne i det.

Sigvald Tveit

Forfatternes adresser

Cand.theol. Benedikte Brisson, Annettevej 6, I. tv.
DK- 8220 Brabrand

Organist, cand.mag. Bendt Gammeltoft-Hansen, Strandvej 13,
DK- 5700 Svendborg

Organist Jørgen Ernst Hansen, Bredagervej 14, Onsved,
DK- 4050 Skibby

Biskop Johannes Johansen, Korsgade 14 E,
DK- 5700 Svendborg

Docent Esko Ryökäs, Sirkkalabacken 33 A,
FIN- 00760 Heldingfors, Finland

Førsteamanuensis Sigvald Tveit, Øvre Smestadveien 53 B,
N- 0378 Oslo, Norge

Komponist, cand.jur. Henning Wellejus, Godthåbsvej 99,
DK- 2000 Frederiksberg

Rettelser

Desværre er der ved færdiggørelsen af det sidste nummer af Hymnologiske Meddelelser opstået fejl i to af bladets artikler. Vi beklager meget det skete og bringer på de efterfølgende sider rettelser, som vi håber, vil råde bod på det skete.

I det ene tilfælde har vi valgt at bringe Marie Bjerrums artikel påny ("Om datering af Brorson-salmer" HM 98/1 s. 37) med en tilføjelse, og i det andet tilfælde har vi indsat en manglende side fra Hans Anker Jørgensens artikel ("Nogle sider af mine salmers historie" HM 98/1 s. 5).

MARIE BJERRUM

Om datering af Brorson-salmer

I anledning af Hans Adolf Brorsons 300-års fødselsdag udkom i 1994 *H.A. Brorson: Udvalgte Salmer og Digte* med en udførlig efterskrift om Brorson som pietist og salmist, udg. af Steffen Arndal. Desuden blev der udgivet to bøger om Brorson, nemlig *H.A. Brorsons Liv og Salmedigtning* (af Steffen Arndal) og *Brorson. En bog i 300-året for Salmedigterens Fødsel* (redigeret af Jan Ulrik Dyrkjøb). Siden da har jeg med mellemrum beskæftiget mig med Brorson og hans salmer, ikke mindst set ud fra en sproglig synsvinkel.

Det ældste bevarede tryk af Brorson-salmer er som bekendt det berømte Tønder-hefte med julesalmer fra 1732 med titlen *Nogle Jule-Salmer Gud til Ære og Christne-Siæle / i sær siin elskelige Meenighed til Opmuntring Til den forestaaende Glædelige Jule-Fest Eenfoldig og i Hast sammenskrevne. Af H.A.B.* Heftet er genudgivet i faksimiletryk, Brorsons *Julesalmer i Faksimile* ved Ernst Frandsen, 1932, med en fin indledning, som burde genoptrykkes, bl.a. fordi Ernst Frandsen er i stand til at sætte disse salmer ind i den danske salmetradition fra Arreboe over Naur og Kingo til Brorson, hvad der gør det svært at forstå, at de skulle være skrevne "i hast". Af Brorson-forskere i tidens løb har nogle (A.D. Jørgensen og Vilh. Andersen) afvist "hastværket", andre har betvivlet det, men øjensynlig tøvende accepteret det (fx Steffen Arndal 1994), og atter andre (fx L.J. Koch) har fastholdt salmernes tilblivelse til Brorsons Tønder-tid og dermed "hastværket".

Titelbladet til julesalme-heftet er underligt. Forfatteren angives som H.A.B., hvad Brorson næppe selv ville have skrevet, for H.A.B. kan jo være hvem som helst med de tre forbogstaver i navnet. At salmerne er "enfoldig og i hast sammenskrevne", kan man ikke tro, hvis man kender dem, og Brorson ville næppe selv skrive, at han var enfoldig i sin salmedigtning; "Christne-Siæle" er en underlig hybrid af "christne Siæle" og "Christen-Siæle", og så er der "siin" elskelige Menighed; Brorson ville vel have skrevet "min", og man forstår kun dette "siin", hvis en anden har skrevet det, og hvis betydningen er 'hans', en betydning "siin" godt kan have i dette hjørne af Danmark. Titelbladet virker som en salgsreklame for Claus Kiesby, hvis navn står nederst på det som den, heftet er udkommet hos, og som har det til købs.

Går man til trykket af salmerne i heftet, er der mange trykfejl, og de fleste kan lettest forklares, hvis teksterne er sat efter et ældre, trykt forlæg og af en lidt sjusket sætter; de skyldes undertiden typelighed mellem tryktegn, fx r og t, n og u, og der er noget der tyder på, at sætteren har været tysk, fx at dansk aa (= å) er opfattet som

Nogle

Jule-Psalmer/

GUD til Ære

Og

Christne-Siæle / i sær stin el-
skelige Meenighed til Op-
muntring

Til den forestaaende

Glædelige Jule-Fest

Eenfoldig og i Hast sammen-
skrevne

Af

H. A. B.

TUNDERN/
Hoß Clauß Kießbuy og findes hos hannem
Tilkios 1732.

tysk a, at der står i for y, og at Kiesby er trykt Kiesbuy (med u uden ¨ over og så et påklistret y); der mangler også mellemrum mellem ord flere steder, og ord ændres, (fx lys til lyst), fordi sætteren ikke har forstået meningen i sammenhængen.

1732-trykket af julesalmerne ligner mest af alt et forhastet pirattryk, og man spørger sig selv, om titelbladets formuleringer ikke helt igennem er udgiverens. Det ser af det ud, som om den elskelige menighed er ment som gående på menigheden i Tønder og Emmerske (fra 1729), men ville Brorsom kalde den sin elskelige menighed? Mon ikke det snarere ville være menigheden i Randerup 1722-29, hvor hans bedstefar, far og stedfar var præster før ham, således at udtrykket kunne stamme fra et tidligere tryk, og salmerne derved høre hjemme i Randerup-tiden? - Der er andre, der har været inde på den tanke. I *Hymnologiske Meddelelser* 1975/4 er trykt et *fingeret* brev fra Brorson til en af hans præster i Ribe-tiden. Jeg nævner det, fordi det er optrykt som et virkeligt Brorson-brev i en artikel i *Brorson. En Bog i 300 Året* s. 145, hvad aldrig burde være sket; brevets mistænkelige, a-brorsonske sprogform burde have advaret forfatteren, hvis han havde overset, at det drejede sig om et *fingeret* brev. Men her udtrykkes altså den tanke, at Tønder-heftet 1732 er en Kiesby-udgivelse uden om Brorson. - Og så bliver spørgsmålet: Hvor har Kiesby salmerne fra - og hvordan så med de øvrige Tønder-hefter - og med *Troens rare Klenodie* i Københavner-trykket fra 1739? Og hvorfor er der så mange trykfejl i Brorson-udgivelserne? Er det hele bare bogtrykkerarbejde, pirattryk uden om Brorson, men efter en oprindelig salmesamling fra hans hånd?

Da Salmebogskommissionen i december 1996 udgav sin statusrapport om arbejdet med en ny dansk salmebog lagde jeg mærke til, at begyndelsesverset i *Guds igenfødte, ny, levende sjæle* for de fire første linjers vedkommende var citeret således (efter trykket i et Tønder-hefte fra 1735):

> Guds igenfødte, ny, levende sjæle!
> møder vor Abba i syngende flok,
> Herrens ny skabningers liflige sjæle
> kan i hans lovsang ej øve sig nok.

Det kunne efter min mening umuligt være den naturligt sprog- og rimbevidste og - begavede Brorson, der havde rimet *sjæle* i 3. linje på *sjæle* i 1. linje. Var det ikke en banal bogtrykkerfejl? Jeg forsøgte at få noget at vide ved at læse i L.J. Kochs udgave af Brorsons Samlede Skrifter (BSS) I-III, 1951-56, men uden held.

Ved et tilfælde hørte jeg om H. Hejselbjerg Paulsens disputats, *Sønderjysk Salmesang 1717-1740*, og den bog viste sig at være en guldgrube af Brorson-viden. Den udkom i 1962, og den kritiserer på mange punkter L.J. Koch i BSS, men senere

Brorson-forskere har øjensynlig enten ikke læst den eller ikke fundet den værd at tage hensyn til. Det fremgår tydeligt af denne disputats, at det sidste ord om Brorsons salmer ikke er sagt med BSS. Dels er der eksemplarer af Tønder-udgivelserne med indføjede rettelser, og dels findes der manuskripter med afskrifter af disse udgavers salmer og af salmer i *Troens rare Klenodie* i afvigende formuleringer på grund af gamle eller nye tryk- og skrivefejl, og endelig foreligger der visse oplysninger om, at Brorson selv skal have udgivet *Troens rare Klenodie* allerede i 1730, således at 1739-udgaven er en sekundær bogtrykkerudgave.

En 1730-udgave er ikke bevaret, men fra en sådan kunne Kiesby have salmerne i julesalmeheftet 1732; og i et samlingsbind af Brorson-tryk fra 1730'erne findes et eksemplar af 1735-trykket med *Guds igenfødte, ny, levende sjæle*, hvor "sjæle" i 3. linje er rettet til "mæle" som rim på 1. linjes "sjæle". Denne rettelse må sammen med flere andre være indført efter en ældre udgave af teksten (se Hejselbjerg Paulsen s. 329 f.). Og så står der for øvrigt "livlige sjæle", men skrivemåden "livlig" i stedet for "liflig" er en tyskhed (v står for f); den slags er der flere af i de gamle Brorson-tryk. Ordet "livlig " i dets nuværende betydning kendtes ikke på Brorsons tid. - Et argument for, at "sjæle" som rimord i 3. linje i *Guds igenfødte, ny, levende sjæle* er en banal bogtrykkerfejl, er efter min mening, at Brorson ifølge de mig tilgængelige kilder tilsyneladende aldrig har brugt ordet "liflig" i forbindelse med "sjæl" (men nok om Guds og Jesu liflighed), og jeg tvivler på, at han ud fra sin pietistiske trosopfattelse kunne betragte en menneskesjæl som "liflig". Ordet bruges hos Brorson normalt om sanseoplevelser ligesom hos Kingo og især hos Grundtvig, som tog det til sig som et af sine yndlingsord (og også har "Herren er liflig og ejegod"). At "mælet" (om stemmen, røsten) kan være "lifligt" (at høre på), når de igenfødte sjæle synger lovsang til Herren, virker derimod ægte brorsonsk, og de fire linjer bør lyde:

Guds igenfødte, ny, levende sjæle!
møder vor Abba (Fader) i syngende flok!
Herrens ny skabningers liflige mæle
kan i hans lovsang ej øve sig nok.

Den nuværende ændring i Den danske Salmebog nr. 464 vers 1 l. 3-4 ("I, som fik mæle ... øve jer nok") bør forsvinde; den er unødvendig.

Der er i forskellige ældre (men måske ikke alle lige pålidelige) kilder omtalt en 1730-udgave af *Troens rare Klenodie* (ifølge Hejselbjerg Paulsen s. 337 f.). Med en 1730-udgave bliver Brorsons salmearbejde ældre end Schraders med hans tyske Tønder-salmebog fra 1731, og Hejselbjerg Paulsen sætter i stedet tilkomsten af Brorsons salmer i forbindelse med Enevold Ewalds salmebogsarbejde fra 1720'erne;

Ewalds salmebog er ikke bevaret, men man ved (ifølge Hejselbjerg Paulsen s. 217 f.), at den har eksisteret, og lidt om, hvad den har indeholdt.

Hejselbjerg Paulsen skriver i sin bog, at der findes håndskriftsamlinger i Det kgl. Bibliotek, som han ikke har haft mulighed for at undersøge med hensyn til eventuelle Brorson-udgaver og afskrifter; man må håbe, at en eller anden vil tage opgaven op, da det kunne se ud til, at alle eksisterende udgivelser af Brorson-salmer i hans samtid er bogtrykkerudgivelser. Selv om Brorson har skrevet dedikationsdigtet til kong Christian VI i 1742-udgaven *af Troens rare Klenodie*, behøver han ikke at have haft noget med teksterne at gøre. Jeg tvivler på, at han i sin travle bispetid fra 1741 overhovedet har haft tid og mulighed for petitessearbejde med salmerne i udgaven.

At Brorsons salmedigtning begyndte tidligt i hans liv synes at fremgå af, at han i sit *Vita* i anledning af bispeudnævnelsen i 1741 skriver, at han i Løgumklostertiden (1717-1722) "begyndte at faa mere Indsigt i den sande Christendoms beskaffenhed, under forskellige fristelser, i uophørlige bønner og aandelige betragtninger at smage Evangelii Sødhed, og paa den Maade desto glædeligere at fortsette sit Studium Theologicum, af hvilcken kilde ogsaa hans bekiændte Psalme-Bog, kaldet *Troens Rare Klenodie*, har haft sit udspring til mange Siæles opvæckelse og vederqvægelse" (citeret efter H.A. Brorson: Udvalgte Salmer og Digte, 1994, s. 216). Derefter fortsætter han med år 1722! At han kalder *Troens rare Klenodie* for sin "bekendte" salmebog kunne også (som anført af Hejselbjerg Paulsen) tyde på, at den ikke bare er 2 år gammel, således at 1739-udgaven ikke er den første.

Resultatet er da, at man ikke uden videre kan datere Brorson-salmer efter (pirat)trykkenes udgivelsesår, og at der skal vendes op og ned på Brorsonforskningen, således at man på god, gammeldags tekstkritisk maner prøver at finde frem til, hvordan den formulering har set ud, hvorudfra man kan forklare alle varianterne i (pirat)tryk og eksisterende afskrifter af salmerne, muligvis en uløselig opgave, men Hejselbjerg Paulsen har vist vejen, selv om hans hypoteser måske ikke er holdbare i alle detaljer. Paul Diderichsens kategoriske afvisning af dem i anmeldelsen i *Danske Studier* 1963 (s. 5-25) er efter min mening heller ikke holdbar i alle detaljer. Diderichsen er nemlig hildet i den tanke, at der næppe er nogen af Brorsons salmer, der er ældre end Tønder-hefterne (fra 1732 og fremefter), og at der absolut må være en påvirkning fra Schraders tyske Tønder-salmebog 1731 på Brorsons afsnitinddeling af salmerne. Men det kunne jo være, at Brorson og Schrader som kolleger i Tønder har talt sammen!

Paul Diderichsen, som har skrevet det meget udførlige og grundige afsnit om Brorson-tryk i BSS (s. 425-480 i bind III) er for øvrigt ikke enig med sig selv med hensyn til mit specielle problem med dittografien "sjæle/sjæle". I BSS III s. 434

mener han, at "sjæle/mæle" formentlig er det oprindelige, men i anmeldelsen (*Danske Studier* 1963 s. 11) afviser han, at "mæle" kan være autentisk; det "passer ikke særlig godt i sammenhængen, og det er ikke utænkeligt, at Brorson for en gangs skyld i denne ekstatiske salme har tilladt sig et identisk rim". Efter min mening passer "mæle" særdeles godt i sammenhængen, når det står i forbindelsen "liflige mæle", mens derimod "liflige sjæle" virker u-brorsonsk. - Diderichsen var en dygtig sprogforsker, som man ikke kommer uden om, men man må gerne læse ham med sund kritisk sans, også når det gælder Brorsons salmer.

Tilføjelse

For en vis fuldstændigheds skyld vil jeg nævne, at salmehistorikeren Anders Malling i sin opposition mod Hejselbjerg Paulsens disputats (trykt i Theologisk Tidsskrift nr. 3 1963 s. 129-148 under titlen: Er Brorsons salmehefter pirattryk?) ligger helt på linje med Paul Diderichsen i sin afvisning af Hejselbjerg Paulsens hypoteser.

Desuden vil jeg gøre opmærksom på, at tryk fra begyndelsen af 1700-tallet (herunder også fx Holberg-tryk) er trykt med bogtrykker-ortografi, så det er omsonst at søge efter forfatternes ortografi i disse tryk; dette være sagt i anledning af Paul Diderichsens ortografiske undersøgelser i BSS III. - Og forfatterne læste ikke korrektur.

Hvad angår eventuelle forekomster af Brorson-salmer før 1732, anfører Paul Diderichsen i BSS III en kilde (K), som han mener må være ældre end det første Tønder-hefte 1732. Det er måske dér, man skal begynde, hvis man vil vende op og ned på Brorson-forskningen og tekstkritisk finde et udgangspunkt for en uhildet kronologisk undersøgelse med henblik på datering af Brorsons salmer.

Marie Bjerrum

doms nærmest fundamentalistiske verden eksisterede homoseksualitet ikke. Vi kunne vanskeligt forestille os noget værre end sex. Men det skete, at der af talerne i missionshuset blev stillet et godt spørgsmål: "Hvad ville Jesus have sagt og gjort i denne situation ?" Det er jo et spørgsmål - ikke om bogstaven i skriften, men om ånden i beretningerne om Jesus Kristus. For mig er der ikke skygge af tvivl om, at den Jesus, der var toldernes og syndernes ven, og som lod sig overtale af den kanaanæiske kvinde (Matthæus 15,21 ff) til at helbrede hendes datter - til altså at lade sit kongerige omfatte mennesker af "forkert" biologi og religion -, at han bliver vred, når han ser sine disciple afvise de homoseksuelle, der beder om hans velsignelse. Jeg er ikke i tvivl om, at han vil tage også dem i favn og velsigne dem.

Nedenstående er et bud på, hvad man kan sige - og synge ved velsignelse og vielse af såvel heteroseksuelle som homoseksuelle par, når biskopperne forhåbentligt snart besinder sig :

Hvad er det, du min kære,
som gør, at vi tør tro,
skønt tiderne er svære
for troskab mellem to,
at vi vil holde sammen
og holde liv i flammen,
til døden skiller os !

Det er at du vil bære
mig, sådan som jeg er.
Det er, at jeg vil ære
dig, sådan som du er.
Det er, at vore kroppe
om nede eller oppe
er med i lysets dans.

Det er, at efter sommer,
når dagene blir grå,
når storm og kulde kommer
og kys og knus blir få,
når en af os må sukke:
Dig kan man, grimme, smukke,
kun elske med Guds hjælp !

Hymnologiske Meddelelser udkommer årligt med 4 numre á omkring 50 sider

Udgives af Salmehistorisk Selskab, Københavns Universitet, Institut for Kirkehistorie, Købmagergade 44-46, DK-1150 København K., Danmark. Tlf. 35 32 36 23.

Organ for Nordisk Institut for Hymnologi - NORDHYMN

Medlemskab af Salmehistorisk Selskab tegnes hos kassereren, Institut for Kirkehistorie, Købmagergade 44-46, 1150 København K., giro 2 20 11 19.
Hos kassereren kan også bestilles ældre årgange af tidsskriftet.

Salmehistorisk Selskabs bestyrelse:

Universitetslektor, dr.phil. Steffen Arndal,
Savmøllevej 5, DK-5690 Tommerup. Tlf. 64 76 29 01

Sognepræst, ph.d. Peter Balslev-Clausen, formand,
Ahlmanns Allé 14, DK-2900 Hellerup. Tlf. 39 62 79 27.

Universitetslektor, cand.theol. Jørgen I. Jensen,
Steenstrups Allé 17, DK-1924 Frederiksberg C. Tlf. 35 37 39 73.

Forretningsfører, merkonom Vagner Lund, kasserer,
Caroline Amalievej 27, DK-2800 Lyngby. Tlf. 45 88 48 65.

Sognepræst, cand.theol. Jens Lyster, næstformand,
Notmark præstegård, Notmark 4, DK-6440 Augustenborg. Tlf. 74 47 31 44.

Universitetslektor, organist, mag.art. Torben Schousboe,
Tryggevældevej 132, DK-2700 Brønshøj. Tlf. 31 28 02 05.

Professor teol. & fil.dr. Sven-Åke Selander
V. Häggviksv. 17, S-236 32 Höllviken, Sverige. Tlf. 40 45 35 77.

Styringsgruppe for Nordisk Institut for Hymnologi (Nordisk redaktionskomite):

Professor, teol.dr. Gustav Björkstrand,
Eriksgatan 5 D 102, SF-20110 Åbo, Finland. Tlf. 921 32 46 59.

Førsteamanuensis, cand.phil. Sigvald Tveit
Øvre Smestadveien 53B, N-0378 Oslo, Norge. Tlf. 22 14 20 99.

Professor, dr.theol. Steffen Kjeldgaard-Pedersen,
Egernvej 43, DK-2000 Frederiksberg. Tlf. 38 34 99 72.

Professor, fil. & teol. dr. Pétur Pétursson,
Hjardarhaga 11, IS-107 Reykjavik, Island. Tlf. 5 62 90 09.

Professor teol. & fil.dr. Sven-Åke Selander
V. Häggviksv. 17, S-236 32 Höllviken, Sverige. Tlf. 40 45 35 77.

Sekretariat:
Nordisk Institut for Hymnologi - NORDHYMN,
Institut for Kirkehistorie, Købmagergade 44-46, DK-1150 København K.

Forretningsfører, merkonom Vagner Lund, sekretær. Tlf. 35 32 36 23.

Sognepræst, ph.d. Peter Balslev-Clausen, redaktør.

Hymnologiske Meddelelsers redaktion:

Peter Balslev-Clausen (ansvarshavende), Birgitte Ebert, Laura Lundager Jensen, Vagner Lund (redaktionssekretær), Øve Paulsen og Lone Vesterdal.

Tidsskriftet udgives med støtte fra Carlsen-Langes Legatstiftelse og N.F.S. Grundtvigs Fond.

Eftertryk tilladt efter aftale med forfatterne og med angivelse af kilde.

02449 KHC 303 000
OVE PAULSEN
TOFTHØJVEJ 37
9280 STORVORDE 9280 o 6/11 1

0000012

Det Samfundsvidenskabelige Fakultets ReproCenter